

ОБЕКТИВ

Месечно издание на Български хелзинкски комитет

СПЕЦИАЛНО ИЗДАНИЕ - МАРТ 2011

ISSN - 1310-3911

ПРАВАТА НА ЧОВЕКА В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2010 г.

*Годишен доклад
на Български хелзинкски
комитет*

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Сътрудничество с международните органи за защита на правата на човека	стр. 3
2. Право на живот	стр. 4
3. Защита от изтезания, нечовешко и унижително отнасяне	стр. 6
4. Право на лична свобода и сигурност	стр. 9
5. Независимост на съдебната власт и справедлив процес	стр. 9
6. Неприкосновеност на личния и семейния живот, жилището и кореспонденцията	стр. 13
7. Свобода на съвестта и религията	стр. 15
8. Свобода на изразяване и достъп до информация	стр. 19
9. Свобода на сдружаването и на мирното събрание	стр. 23
10. Условия в местата за лишаване от свобода	стр. 24
11. Защита от дискриминация	стр. 29
12. Право на убежище, свобода на придвижване	стр. 33
13. Права на хората с психични разстройства в институциите	стр. 35
14. Права на жените	стр. 39
15. Права на децата	стр. 42
16. Права на хората с различна сексуална ориентация	стр. 46

През цялата 2010 г. България бе управлявана от правителството на малцинството на дясноцентристката партия Граждани за европейско развитие на България (ГЕРБ). То бе подкрепяно парламентарно от крайно националистическата партия "Атака", известна с антимащинствената си, ксенофобска и хомофобска реторика.

2010 г. бе година на сериозни предизвикателства към правата на човека в България. Положението се влоши в много сфери, но особено с правата на етническите и религиозните малцинства, защитата от намеса в личния живот чрез произволно подслушване на разговорите и следене на електронните комуникации на гражданите от службите за сигурност, независимостта на съдебната власт и справедливия процес и използването на сила, помощни средства и огнестрелно оръжие от полицейски служители. Подобрене настъпи единствено в сферата на защитата на правата на децата.

Български
хелзинки комитет
София 1504, п.к. 146
тел/факс: (02) 943 48 76
ел. поща:
bhc@bghelsinki.org
<http://www.bghelsinki.org>

Български хелзинки комитет е независима неправителствена организация за защита правата на човека. Образуван е на 14 юли 1992 г.

Главен редактор: Юлиана Методиева

Предпечатна подготовка: Донка Мангачева

Списание се издава със съдействието на Институт "Отворено общество" - Будапеща и Фондация "Оук"

Адрес на сп. "Обектив": София 1504, ул. "Върбица" № 7

Печат: "Е принт" ЕООД

ПРАВАТА НА ЧОВЕКА В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2010 г.

1. Сътрудничество с международните органи за защита на правата на човека

На 4 ноември 2010 г. се състоя универсалният периодичен преглед за България на Съвета по правата на човека на ООН. Държавите-участнички отправиха 113 препоръки към страната, голяма част от които бяха формулирани общо, не бяха фокусирани към положението в страната и/или използваша твърде дипломатичен език. Някои от препоръките обаче засягаха сериозни проблеми с правата на човека: дискриминацията на ромското и другите етнически малцинства; свръхупотребата на сила от правоприлагащите органи; насилието и дискриминацията на децата в институциите, на хората с психични разстройства и на сексуалните малцинства; расисткото и ксенофобското слово на омраза; лошите условия в местата за лишаване от свобода; правораздаването за малолетни и непълнолетни. До края на годината българското правителство не заяви кои от препоръките приема и кои отхвърля.

На 22 юли 2010 г. бе публикуван поредният доклад на Европейската комисия в рамките на механизма за сътрудничество и проверка. Неговият фокус е тесен и се ограничава до борбата с корупцията и реформите на дейността на прокуратурата и съдебната власт в тази насока. Усилията на правителството в тази насока получиха положителна оценка. По-специално, докладът оценява положително промените в *Наказателно-процесуалния кодекс* от април¹, без да съзира възможностите, които те дават, за нарушаване на човешки права.

През 2010 г. Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ или Съдът) произнесе рекорден брой решения срещу България, 71. В 61 от тях той намери нарушения на различни разпоредби на *Европейската конвенция за правата на човека* (ЕКПЧ). В девет случая Съдът не на-

мери нарушения, а в един случай правителството призна нарушение и се съгласи да заплати обезщетение на жалбоподателя в процедура по приятелско споразумение.

Изпълнението на решенията на ЕСПЧ продължи да бъде изключително остър проблем в България. Правителството на практика загърби приетата през март 2009 г. Концепция за преодоляване на причините за осъдителните решения на ЕСПЧ.² В края на 2010 г. България бе сред страните-членки на Съвета на Европа с най-голям брой неизпълнени решения на Съда на човек от населението. През годината Комитетът на министрите на Съвета на Европа прекрати наблюдението над няколко решения, основно засягащи законодателни проблеми, които бяха преодоляни още в периода 2000-2004 г. Но сред наблюдаваните попаднаха много повече нови дела, решени през 2009-2010 г. През цялата година правителството не предприе никакви инициативи за решаване или дори за публично обсъждане на изпълнението на решенията на ЕСПЧ.

На 7 октомври комисарят по правата на човека на Съвета на Европа изпрати писмо до министър-председателя на България, в което изрази загриженост за дискриминацията и социалното изключване на ромите, липсата на прогрес с изпълнението на решенията на ЕСПЧ, засягащи държавната намеса във вътрешните работи на мюсюлманската общност и свободата на мирно събрание и на сдружаване на македонците. В своя отговор на писмото от ноември министър-председателят по същество отхвърли необходимостта от сериозни реформи и в трите сфери. Той разказа за няколко скромни проекта, насочени към ромската общност, без обаче да разкрива каквато и да е визия и план за дългосрочно решаване на проблемите. Той също така заяви, за разлика от ЕСПЧ, че *Законът за вероизповеданията* от 2003 г. не допуска държавна намеса в делата на ве-

¹ Вж. по-долу *Независимост на съдебната власт и справедлив процес*.

² Вж. *Правата на човека в България през 2009 г.*, Годишен доклад на Български хелзинкски комитет, март 2010 г.

роизповеданията и е в пълно съответствие с ЕКПЧ. По отношение на свободата на мирно събрание и на сдружаване на македонците премиерът подчерта, в една от най-флагрантните лъжи пред международни институции в периода на демократичния преход, че свободата им на мирно събрание е изцяло гарантирана, а ОМО "Илинден" и ОМО "Илинден ПИРИН" дори "получават подкрепа от властите", когато организират социални и културни мероприятия.

2. Право на живот

Член 74 от Закона за *Министерството на вътрешните работи* позволява употреба на огнестрелно оръжие с потенциален смъртоносен изход при задържане на лице, извършващо или извършило дори дребно престъпление, както и за предотвратяване на бягство на лице, което може да не представлява никаква опасност за околните. Както ЕСПЧ нееднократно е подчертавал в осъдителни решения срещу България, тази разпоредба е в конфликт с нормите на международното право, гарантиращи правото на живот и защитата от нечовешко и унижително отнасяне. Тя противоречи и на Принцип 9 от *Принципите за употреба на сила и огнестрелно оръжие от правоприлагащите органи* на ООН. През 2010 г. обаче тя не бе променена, а много полицейски служители не бяха наказани, когато употребяваха огнестрелно оръжие при задържане или за предотвратяване на бягство на хора, подозирани в извършване на дребни престъпления, които не са опасни за околните.

На 23 юли 2010 г. полицаи от Плевен простреляха и убиха при опит за задържане Мариан Иванов. Иванов бе обявен за издирване след като през юли Великотърновският апелативен съд потвърди ефективната му присъда лишаване от свобода. След като установяват местонахождението му в апартамента на неговата приятелка, няколко полицаи нахлуват в жилището, но не го намират. Впоследствие повечето от тях си заминават, а двама остават във входа. След известно време се появява Иванов на път за апартамента. Във входа на кооперацията той е прострелян само с един изстрел в дясното слепоочие. Според приятели на убития, той е "застрелян като куче", защото полицаите го мразели.³ В хода на последвалото разследване прокуратурата прие, че полицаят, произвел изстрела, е действал в условията на

³ Вж. Иван Рачев, "На страха очите са... смъртоносни", *Обектив*, бр. 183, декември 2010 г.

мнима неизбежна отбрана, тъй като е решил, че Иванов извадил от джоба на бермудите си нещо, което му приличало на оръжие. В действителност впоследствие у Иванов е намерен само един метален ключ. По тази причина, на 8 декември Плевенската окръжна прокуратура прекрати досъдебното производство и отказа да повдигне обвинение срещу полицаия. На 6 януари 2011 г. Плевенският окръжен съд потвърди като правилно и законосъобразно постановлението на Плевенската окръжна прокуратура.

Едно от най-нашумелите дела, това на Ангел Димитров-Чората, убит от полицейски служители през ноември 2005 г.⁴, не приключи и през 2010 г. На 12 ноември Военно-апелативният съд в София намали на половина присъдите на подсъдимите петима полицаи. Ръководителят на полицейската акция получи девет години ефективно лишаване от свобода, а останалите четирима участници получиха по осем години. Но решението бе обжалвано във ВКС както от подсъдимите, така и от прокуратурата и от близките на пострадалия и бе насрочено за гледане през март 2011 г.

През 2010 г. приключи делото на убития от полицаи през ноември 2008 г. Башким Марджалаку (с истинско име Фатмир Мехмети, роден през 1964 г. в бивша Югославия).⁵ През декември 2009 г. Военно-окръжна прокуратура - София издаде ново постановление за прекратяване на наказателното производство срещу полицаите. Основният мотив е, че те са действали в границите на член 12а, ал.1 НК, причинявайки смъртта на Марджалаку при условията на неизбежна отбрана. С определение от 22.01.2010 г. Софийският военен съд потвърди изцяло прекратяването на делото, позовавайки се на мотивите на прокуратурата. След жалба от страна на близките на пострадалия с определение от 22.02.2010 г. Военно-апелативният съд потвърди прекратяването, с което окончателно сложи край на наказателното производство относно смъртта на Марджалаку. Делото продължи само относно частта за собствеността върху веществените доказателства.

По делото за убийството през януари 2009 г. на задържания Пламен Куцаров по време на конвой след специализирана полицейска опе-

⁴ Вж. *Правата на човека в България през 2005 г.*, Годишен доклад на Български хелзинкски комитет, март 2006 г. *За развитието по това дело през 2009 г. вж. Правата на човека в България през 2009 г.*, Годишен доклад на Български хелзинкски комитет, март 2010 г.

⁵ *Правата на човека в България през 2009 г.*, Годишен доклад на Български хелзинкски комитет, март 2010 г.

рация⁶ през януари 2011 г. бе внесен в Софийски градски съд обвинителен акт срещу конвоиращите го двама полицаи за причиняване на смърт по непредпазливост по член 123, ал. 1 от *Наказателния кодекс*, по който предстои да бъде насрочено съдебно заседание.

През 2010 г. ЕСПЧ постанови рекорден брой решения срещу България по член 2 от ЕКПЧ (право на живот). По рекордно голям брой от тях, седем, Съдът осъди България за нарушаване на това човешко право. По делото *Васил Сашов Петров срещу България* от 10 юни ЕСПЧ намери както материално, така и процесуално нарушение на член 2 от ЕКПЧ в случай на прострелване на ром от полицаи, които се опитвали да го задържат по подозрение в кражба на кокошки. Прострелването, което не причинява смърт, но е потенциално смъртоносно, според Съда е необосновано и не е адекватен отговор на каквато и да е опасност, предизвикана от жалбоподателя. Той приема, че "в такава ситуация прибегването до потенциално смъртоносна сила е забранено по член 2, независимо от риска жалбоподателят да избяга". Съдът за пореден път подчерта несъответствието на регулацията на употребата на потенциално смъртоносно оръжие в българския *Закон за МВР* с нормите на Конвенцията.

На 8 юли ЕСПЧ осъди България за нарушение на член 2 от ЕКПЧ по делото *Въчкови срещу България*. Жалбоподателите са родителите на Ганчо Въчков, известен още като "Ганеца", който бе прострелян в главата и убит след преследване от полицията през юни 1999 г. Полицейските служители са били от тогавашния Специализиран отряд за борба с тероризма. ЕСПЧ прие, че държавата е нарушила правото на живот на г-н Въчков както поради това, че спрямо него е било употребено неправомерно огнестрелно оръжие, така и поради това, че разследването на този инцидент от съдебните органи е било неадекватно. Според Съда, при преследването полицията изобщо не е имала стратегия, насочена към минимизиране на употребата на огнестрелно оръжие. Съдът изследва в детайли проведеното след инцидента официално разследване и заключава, че на него му е "липсвала необходимата цялостност и обективност, а прокурорските органи не са предприели всички необходими мерки за изясняване на обстоятелствата около смъртта на г-н Въчков".

На 2 септември ЕСПЧ осъди България за

нарушаване на правото на живот по две дела - *Бекирски срещу България* и *Влаеви срещу България*. Първото дело засяга случая на Христо Бекирски, който е арестуван през май 1996 г. по обвинение в предумишлено убийство и грабежи. Той прави опит да избяга от ареста на 30 август същата година, но е хванат, окован в белезници и обездвижен от няколко полицейски служители, в процеса ранявайки двама от тях. Съдът намира, че има многобройни доказателства, че в периода между 30 август и 6 септември 1996 г. Бекирски е бил изтезаван. Закаран в болница на 6 септември, той почива два дни по-късно, макар че са били положени особени грижи да бъде спасен. Разследването срещу измъчвалите го служители е било неколкостранно прекъсвано и в края на краищата е прекратено със становище, че офицерите са действали при самоотбрана, а раните по тялото и главата на починалия са вследствие опита му за бягство. Решението на ЕСПЧ по делото *Бекирски срещу България* е първото, в което Съдът, в допълнение към член 2, намира, че България е отговорна и за изтезание, в нарушение и на член 3 от ЕКПЧ. Делото *Влаеви срещу България* засяга смъртоносното прострелване от полицаи на таксиметров шофьор през нощта на 27 август 1998 г., когато той минава с таксито си покрай група полицейски служители, намиращи се в засада на пътя. Тези полицаи са провеждали операция по освобождаване на отвлечен човек. Когато Влаев минава с колата си покрай тях, те тъкмо били спрели човек, заподозрян, че е извършил отвлечането. Когато полицейски офицер поискал шофьорът да се идентифицира, Влаев внезапно увеличава скоростта. Няколко полицейски служители откриват огън и убиват Марин Влаев. От септември 1998 г. до юни 2004 г. е водено разследване на обстоятелствата по това убийство. Накрая то е прекратено, като прокуратурата е приела версията на полицаите, че поради "неадекватното си поведение" Влаев е бил вероятен съучастник на похитителя. Прокуратурата заключава, че полицаите, стреляйки в пусто, ненаселено място, не са имали намерение нито да заплашат живота на когото и да е, нито да убият някого. ЕСПЧ изтъква, че българските власти не са останали пасивни и са показали желание да установят дали употребата на сила е била в съответствие с българския *Закон за МВР*. Но Съдът също така констатира, че този закон не изисква употребата на сила да е абсолютно необходима - нещо, което противоречи на изискванията на ЕКПЧ. Както по делото *Бекирски*, така и по делото *Влаеви* Съдът установява, че българската държава не е провела

⁶ *Вж. Правата на човека в България през 2009 г.*, Годишен доклад на Български хелзинкски комитет, март 2010 г.

адекватно разследване и установяване на виновниците за двата смъртни случая, а също и за изтезанието в първия случай, поради което намира и процесуални нарушения по член 2 и член 3 от ЕКПЧ.

По делото *Каранджа срещу България* от 7 октомври ЕСПЧ установи нарушение на член 2 от ЕКПЧ в случай на смъртоносно прострелване на сина на жалбоподателката през 1997 г. от полицейски служител, докато го преследвал при опит за бягство от полицейско управление. Прокуратурата отказва да повдигне обвинение срещу служителя след като решава, че той е употребил огнестрелно оръжие законнообразно, тъй като това бил единственият начин да спре беглеца. По това дело Съдът също установява, че българският Закон за МВР не съответства на нормите на ЕКПЧ за употреба на огнестрелно оръжие с това, че позволява на полицаите да употребяват смъртоносно огнестрелно оръжие, за да задържат извършител на каквото и да е престъпление, независимо от заплахата, която той представлява. Съдът намери нарушение на член 2 от Конвенцията също така и заради това, че българските власти не са провели цялостно и ефективно разследване.

На 18 ноември ЕСПЧ осъди България за нарушаване на правото на живот на ром, убит от частен охранител през 2001 г. По делото *Сеидова и др. срещу България* Съдът намери, че страната не е провела адекватно разследване на убийството, като не е допуснала възможност за ефективно участие на близките на убития в разследването. Делото е заведено от съпругата и двете дъщери на Селяхтин Хасанов от Ямбол. На 28 юли 2001 г. той, заедно с няколко други роми, е заловен да бере лук в зеленчукова градина. Според жалбоподателите пазачите използват огнестрелно оръжие още преди да влязат в конфликт с ромите и прострелват смъртоносно Хасанов и още един ром. По случая е образувано предварително производство, но прокуратурата го прекратява, като заключава, че пазачите са действали при самоотбрана. Впоследствие заключенията на прокуратурата са потвърдени и от Ямболския окръжен съд, както и от Бургаския апелативен съд. Върховният касационен съд връща делото за ново разглеждане в Ямболския окръжен съд, който отхвърля жалбата на роднините, приемайки отново, че пазачите са действали при самоотбрана.

С решението си ЕСПЧ приема, че на роднините на Хасанов не е предоставен ефективен достъп до разследването, включително до документите от предварителното производ-

ство, какъвто им се дължи според практиката на Съда и те не са успели да участват ефективно в него. По силата на действащия към момента на инцидента *Наказателно-процесуален кодекс* (НПК) възможността на близките да се конституират като частни обвинители е ограничена само до съдебното производство. Ограничена е и тяхната възможност за достъп до събраните доказателства. В случай на прекратяване, те имат достъп само до препис от постановлението за прекратяването на наказателното производство (член 237, ал. 3 от стария НПК). А тяхната възможност да предявят граждански иск е зависима от наличието на подсъдим, какъвто няма в настоящия случай. Така според Съда, тогава действащото законодателство прегражда ефективното участие на близките до разследването на причините за смъртта.

На 2 декември ЕСПЧ установи нарушение на член 2 от ЕКПЧ по делото *Зашеви срещу България*. Жалбоподателите са родители на Ивайло Зашев, който е убит при въоръжен грабеж на 3 февруари 1997 г. Предполагаемите извършители са изправени пред съд едва през октомври 2004 г., но са оправдани. ЕСПЧ, както и националните съдилища, установява редица пропуски и забавяния в разследването, поради което намира процесуално нарушение на член 2 от ЕКПЧ.

В три случая през 2010 г. ЕСПЧ не намери нарушение на правото на живот. По делото *Маринова срещу България* от 10 юли Съдът отказа да приеме, че разследването по случая на убийството на дъщерята на жалбоподателката от частно лице е било неефективно. По делото *Панков срещу България* от 7 октомври Съдът приеме, че разследването на властите във връзка с прострелването по време на военна служба на жалбоподателя е било ефективно. По делото *Стоянови срещу България* от 9 ноември ЕСПЧ също намери, че държавата е направила необходимото по разследването на инцидент, при който синът на жалбоподателите умира по време на скок с парашут.

3. Защита от изтезания, нечовешко и унижително отношение

Въпреки че през 2010 г. бяха направени няколко изменения в *Наказателния кодекс*, а Министерството на правосъдието започна работа по изцяло нов кодекс, в действащото наказателно законодателство продължи да липсва състав за изтезание. Така препоръките на Комитета срещу изтезанията на ООН от 2004 г. остана-

ха за поредна година неизпълнени.⁷

Свърхупотребата на сила, помощни средства и огнестрелно оръжие продължиха да бъдат сериозен проблем в България и през 2010 г. В кампанията си срещу организираната престъпност и корупцията органите на реда нееднократно нарушиха закона, прибегвайки до изтезания, нечовешко или унижително отнасяне спрямо хора, които се задържаха по подозрения в извършване на престъпления. През първата половина на 2010 г. при задържането органите на МВР често заснемаха с камери задържаните, проснати на земята, полуоблечени, с белезници на ръце, и предоставяха видеоматериалите на медиите, много от които с охота ги излъчваха.⁸

През октомври 2010 г. и през януари 2011 г., както всяка година, изследователи на БХК интервюираха 271 лишени от свобода от осем затвора (Пловдив, Плевен, Бобовдол, Белене, Враца, Пазарджик, Ловеч, Стара Загора) за условията на тяхното задържане и предварително разследване. Изследването обхваща лишението от свобода, чиито досъдебни производства са започнали след 1 януари 2009 г. То е представително за осемте затвора, но не е представително за системата като цяло. 27,7% от интервюираните съобщиха, че спрямо тях е употребена сила от полицейски служители по време на задържане, а 16,2% съобщиха, че спрямо тях е употребена сила вътре в полицейското управление. Както и в предходни години, резултатите показват висока степен на използване на сила и помощни средства от българската полиция.⁹ Те са особено тревожни за употребата вътре в полицейските управления, където това е абсолютно недопустимо. Резултатите обаче не са сравними с подобни резултати от анкети на БХК през предходни години поради значителните размествания на лишението от свобода в затворите, започнали след влизането в сила на новото законодателство от средата на 2009 г.

През 2010 г. материалните условия в много от затворите и следствените арести останаха нечовешки и унижителни. С изключение на корпуса на затвора във Враца, който бе основно ремонтиран, в останалите места за лишаване от свобода бяха предприемани само частични

или козметични ремонти. Положението с материалните условия се влоши сериозно в следствените арести поради рязкото увеличаване на броя на задържаните в тях през годината.¹⁰

Разследването на масовия побой на полицейски служители над роми в плевенската дискотека "Бижу" през август 2009 г. не отбеляза сериозен напредък. По данни на говорителя на Плевенската окръжна прокуратура от януари 2011 г. вътрешното разследване в МВР е приключило с дисциплинарно наказание "порицание" за неправомерно поведение спрямо задържано лице, наложено на един от служителите на Първо РПУ - Плевен, участвал в акцията. В окръжната прокуратура е образувано досъдебно производство срещу неизвестен извършител за причиняването на сериозна черепно-мозъчна травма на един от пострадалите, което обаче не е приключило. Други мерки срещу полицейски служители не са предприемани.

През годината България бе осъдена от ЕСПЧ по няколко дела, свързани със свърхупотреба на сила от полицейски служители и за лоши условия в местата за лишаване от свобода. По делото *Сашов и др. срещу България* от 7 януари Съдът намери нарушение на член 3 от ЕКПЧ в случай на малтретиране от полицейски служители на трима роми след арестуването им по подозрение в кражба на метал. Съдът намери и процесуално нарушение поради това, че българските власти не са успели да проведат ефективно разследване и да накажат извършителите на тази бруталност.

По делото *Петьо Петков срещу България* от 7 януари ЕСПЧ намери нарушение на член 3 от ЕКПЧ в случай на обвиняем, който е бил принуден да носи качулка всеки път, когато напуска килията си. Българските власти оправдаваха тази мярка с аргумента, че са били водени от съображения за сигурност и са се опасявали, че Петков би могъл да стане обект на нападение по време на процеса, който намери широк отзвук в българските медии. Според ЕСПЧ обаче сигурността и най-вече анонимността на Петков е можело да бъде осигурена по също толкова ефикасен начин и чрез закрити съдебни заседания или забрана за внасяне на телевизионни камери или фотоапарати в съдебната зала.

На 25 март ЕСПЧ намери нарушения както на материалноправния, така и на процесуалния аспект на член 3 от ЕКПЧ по делата *Шишкови срещу България* и *Ангел Васков Ангелов срещу България*. Делото засяга трима жалбоподатели, които са станали обект на полицейско на-

⁷ Вж. *Правата на човека в България през 2004 г.*, Годишен доклад на Български хелзинкски комитет, март 2005 г.

⁸ Вж. сп. Обектив, бр. 183, декември 2010 г.

⁹ Вж. *Правата на човека в България през 2009 г.*, Годишен доклад на Български хелзинкски комитет, март 2010 г.

¹⁰ Вж. по-долу *Условия в местата за лишаване от свобода*.

силие. Г-н Ангелов, който е бил арестуван и задържан под стража през 1998 г., твърди, че се е признал за виновен за кражбата, за която е бил заподозрян, само защото е бил бит от полицейските служители. Съдебномедицинска експертиза, направена в деня след освобождаването му, показва наличие на наранявания, причинени от удари с тъп предмет, които е възможно да са били причинени в предходните 48 часа. Светлю и Славейко Шишкови, които са баща и син, твърдят, че през 1999 г. са били бити от мъже в полицейски униформи, които ги атакували без предупреждение и произвели изстрели срещу тяхната лодка, докато Шишкови плавали край бреговете на езеро. По-късно е станало известно, че полицаите са били изпратени да охраняват обучителен център на МВР и горски резерват в местността. Образувано е било наказателно производство срещу седем полицейски служители, обвинени в насилие спрямо г-н Шишков и сина му. На основание на нова разпореда в НПК, през 2004 г. обвиняемите подават искане за разглеждане на делото от съда или прекратяване на производството. Военният съд прекратява наказателното производство след като намира, че са били налице процесуални пропуски, в частност, че не било установено дали обвиняемите са били въоръжени с карабина или с автоматично оръжие, както и че са липсвали подписи в различни документи. Г-н Ангелов, от своя страна, подава няколко жалби срещу бездействието на Варненската военна прокуратура по своя случай. През 2003 г. прокуратурата отказва да образува наказателно производство срещу замесените полицейски служители на основание на полицейски доклад, в който се заявява, че срещу жалбоподателя не е била употребявана физическа сила. Г-н Ангелов обжалвал прокурорското постановление и на 12 май 2003 г. е разпоредено допълнително разследване. Полицаите твърдели, че не им бил известен фактът, че г-н Ангелов е бил бит и че не са забелязали никакви следи от физическо насилие по него в полицейското управление. На основание на тези свидетелски показания военният прокурор е решил, че няма основание за започване на наказателно преследване срещу въпросните двама полицаи поради липса на данни за извършено престъпление. ЕСПЧ намира, че по делото *Шишкови* българските власти не са провели ефективно и цялостно разследване на обстоятелствата около твърдения побой на жалбоподателите от полицейски служители. По делото *Ангелов* ЕСПЧ самостоятелно е направил оценка на фактите, тъй като наказателното производство е било прекратено без случая да стигне до съд. Установени-

те от съдебен лекар в деня на освобождаването на г-н Ангелов от задържане наранявания се потвърждават и от назначената от първоинстанционния съд съдебномедицинската експертиза. Това доказателство е послужило в подкрепа на твърденията на жалбоподателя за упражнено върху него насилие, особено с оглед на факта, че правителството не е представило никакво задоволително обяснение за произхода на травмите му. Съдът намира, че тримата жалбоподатели са били обект на нечовешко и унизително отнасяне от страна на полицията в нарушение на член 3 от ЕКПЧ. Той също така се произнася, че никой от тях не е получил ефективно и цялостно разследване на твърденията им за упражнено спрямо тях насилие, в нарушение на член 3.

На 2 септември по делото *Бекирски срещу България* ЕСПЧ осъди България за изтезаване на задържан. По случая става дума за продължителни побои над обвинен в убийство и грабежи след негов опит за бягство от следствения арест в Пловдив. В резултат от побоите задържаният умира.¹¹

В три случая, по които обяви решения през 2010 г., ЕСПЧ отказа да намери нарушение на член 3 от ЕКПЧ. По делото *Стоян Митев срещу България* от 7 януари Съдът не прие, че продължителното задържане на жалбоподателя по обвинение в убийство, въпреки неговото непрекъснато влошаващо се здравословно състояние, представлява нечовешко или унизително отнасяне. По делото *Йоргов срещу България* (No.2) от 2 септември Съдът не се съгласи с жалбоподателя, че неговата присъда доживотен затвор без право на замяна представлява нечовешко и унизително отнасяне. Той прие, че тя по принцип може да бъде заменена чрез помилване, макар досега в България нито един осъден на такова наказание да не е бил помилван. По делото *Маринов срещу България* от 30 септември ЕСПЧ намери, че фактите, които жалбоподателят, оплакваш се от полицейски побой, представя, не са достатъчни, за да бъде установено, че той наистина е пострадал от подобно третиране.

4. Право на лична свобода и сигурност

Основните проблеми, свързани с правото на лична свобода и сигурност в България през 2010 г., както и в предходни години, бяха:

¹¹ Вж. по-подробно *Защита от изтезания, нечовешко и унизително отнасяне*.

- Неадекватната законодателна рамка и правоприлагане, свързани с налагането на мярката за неотклонение "задържане под стража" в хода на наказателното производство, допускащи прекомерно осланяне на тежестта на обвинението и пренебрегване на преценката за разумността на подозренията, довели до ареста и за легитимността на целта, преследвана от задържането.
- Настаняването в социални домове за лица с ментални увреждания, което става по административен ред без съдебен контрол с възможност за значителен произвол при преценката на необходимостта от такова настаняване.¹²
- Настаняванията в специални училища за деца с отклоняващо се поведение, които са често произволни поради лошия достъп до правна помощ и неадекватната процедура за настаняване.
- Настаняванията на деца в домовете за временно настаняване на малолетни и непълнолетни, които стават по административен ред без съдебен контрол.¹³
- Настаняванията на деца в кризисни центрове за деца по административен ред, който допуска прекомерна продължителност на настаняването преди сезиране и произнасяне на съд.¹⁴
- Настаняванията на чужденци с цел експулсиране в специалния дом за временно настаняване на чужденци поради неадекватния съдебен контрол на задържането.¹⁵

През годината законодателната рамка, регулираща правото на лична свобода и сигурност в тези проблемни области, не бе променена. Напротив, тя бе влошена с измененията на *Наказателно-процесуалния кодекс* от април, с които бе отменена глава двадесет и шеста от НПК и бе премахната възможността обвиняемите, след изтичане на определен срок, да поискат от съда тяхното дело да бъде разгледано.¹⁶

През 2010 г. ЕСПЧ произнесе няколко осъдителни решения срещу България по член 5 от

¹² Вж. по-долу *Права на хората с психични разстройства в институциите*.

¹³ Вж. по-долу *Условия в местата за лишаване от свобода*.

¹⁴ Вж. по-долу *Условия в местата за лишаване от свобода*.

¹⁵ Вж. по-долу *Право на убежище, свобода на придвижване*.

¹⁶ Вж. по-долу *Независимост на съдебната власт и справедлив процес*.

ЕКПЧ (право на лична свобода и сигурност). По делото *Петьо Петков срещу България* от 7 януари Съдът намери нарушение на член 5, т. 1 заради това, че жалбоподателят не е освободен веднага след като е оправдан. Той също така намери нарушение на член 5, т. 3 на ЕКПЧ поради това, че две решения за продължаване на неговото задържане под стража са взети единствено въз основа на сериозността на обвинението срещу него, пренебрегвайки другите относими фактори. По делото *Раза срещу България* от 11 февруари ЕСПЧ намери нарушение на член 5, т. 1 и т. 4 на ЕКПЧ след като прецени, че задържането на жалбоподателя за експулсиране не е законно поради това, че той е бил задържан неоправдано продължително време докато правителството се е опитвало да му осигури документи за пътуване и поради това, че неговата жалба срещу законността на задържането не е била разгледана бързо. По делото *Данев срещу България* от 2 септември ЕСПЧ намери нарушение на член 5, т. 5 на ЕКПЧ поради прекомерния формализъм на съдилищата при доказването на вреди от незаконно задържане. Искът за обезщетение на жалбоподателя е бил отхвърлен след като свидетел потвърдил неговите страдания след, но не и по време на задържането. Според Съда този формален подход означава невъзможност да се докажат вреди в случаи на краткосрочно незаконно задържане, което не е довело до видимо влошаване на физическото или психическото състояние на задържания. По делото *Шопов срещу България* от 2 септември ЕСПЧ намери нарушение на член 5, т. 1 на ЕКПЧ поради това, че жалбоподателят е настанен в психиатрична болница по принудителен ред с постановление на прокурор през декември 2003 г., преди реформата на процедурата за задължително психиатрично лечение от юли 2004 г.¹⁷ По делото *Йоргов срещу България (No.2)* от 2 септември ЕСПЧ не намери нарушение на член 5, т. 4 от ЕКПЧ в случай на осъден на смърт, чиято присъда впоследствие е заменена на доживотен затвор без право на замяна.

5. Независимост на съдебната власт и справедлив процес

През 2010 г. високопоставени представители на правителството предприеха системни атаки

¹⁷ Вж. *Правата на човека в България през 2004 г.*, Годишен доклад на Български хелзинкски комитет, март 2005 г.

срещу съдебната власт. Това се отнася преди всичко за вицепремиера и министър на вътрешните работи Цветан Цветанов, който нееднократно обвини отделни съдии и съдебната система като цяло за неблагоприятията в борбата срещу организираната престъпност и корупцията. В редица изявления Цветанов заяви, че съдът е причастен към мафиотските убийства, които са ставали през изтеклите години, че той е в услуга на организираната престъпност и че, за разлика от МВР, съдебната власт не се прочиства от корупция. Много от неговите изказвания, макар и във вид на общи оценки, бяха направени по конкретни поводи, например след отказ на съдебен състав да определи мярка за неотклонение "задържане под стража" на задържан от полицията. Според едно от тях от октомври "българската съдебна система освобождава задържаните заради болест или други тежки състояния, докато в останалите страни на ЕС престъпниците получават бързи и справедливи присъди".¹⁸ В действителност, по голям брой дела както в миналото, така и през 2011 г. ЕСПЧ осъди България за необосновано налагане на задържане под стража от съдилищата.¹⁹ През февруари Цветанов заплаши съдиите с полицейски разработки, с които той разполага, и от които по неговите думи "ще падат зъби".²⁰ До края на годината обаче МВР не представи такива разработки.

Заявленията на министър Цветанов предизвикаха няколко остри публични реакции на Съюза на съдиите в България (ССБ) и на други неправителствени организации. В писмо до премиера Борисов от февруари ССБ изрази загриженост за нарушаването на презумпцията за невинност и атаките срещу съдебната власт от министъра на вътрешните работи и посочи конкретни случаи, в които той е направил недопустими изказвания, предварително обявявайки за виновни или невинни лица, които не са осъдени с окончателен съдебен акт. Съюзът разкритикува "постигането на надмощие на изпълнителната власт над съдебната чрез средствата на политическата реклама за въздействие върху общественото мнение, които не боравят с професионални аргу-

менти". Той прикани премиера да изиска от представителите на изпълнителната власт да се въздържат от публични коментари по определени дела.²¹ Но от страна на премиера не последваха никакви подобни действия, а министърът на вътрешните работи продължи с публичните си атаки срещу съдебната власт. През юли ССБ се обърна към съдиите в България, за да изрази загриженост за "трудните и враждебни условия", при които те работят и за непрекъснатите атаки на представители на изпълнителната власт срещу съдебната. Той съобщи, че се готви да сезира институции на Съвета на Европа и да ги призове за "дълбочинно проучване и експертиза на състоянието на независимостта на съда в България".²² В средата на октомври ССБ публикува отворено писмо до обществото и медиите и писмо до Европейската асоциация на съдиите. С тях съюзът за пореден път изрази загриженост за заплахите срещу съдии в публични изказвания на министър Цветанов, нарушаването на презумпцията за невинност на задържаните и опитите чрез тези атаки да се дискредитира съдебната власт, да се накърни нейната независимост и да се подрони върховенството на правото в България.²³ В писмо до Висшия съдебен съвет, председателите на няколко съдилища, главния прокурор и омбудсмана от 19 октомври БХК изрази своята тревога от атаките срещу независимостта на съдебната власт и призова нейните ръководители да им се противопоставят.²⁴

Недоверието към съдебната система и изострените отношения между изпълнителната и съдебната власт тласнаха правителството към създаване на специализиран наказателен съд, в чиято компетентност попадат престъпления, свързани с организирана престъпност и корупция. Проектозаконът за създаване на този съд претърпя няколко промени през годината, като в първоначалния вариант той бе в остро противоречие с принципите на справедливия процес и равната защита от закона. Появиха се коментари, че чрез специализирания съд прави-

¹⁸ Вж. "Цветанов: Съдът е в услуга на престъпниците" на: <http://dnes.dir.bg/news/tzvetan-tzvetanov-alexeu-petrov-orepatzia-oktopod-7261630>. По данни на Съюза на съдиите в България от юли 2010 г. българските наказателни съдилища са признали за виновни и са осъдили 96% от подсъдимите.

¹⁹ Вж. по-горе Право на лична свобода и сигурност.

²⁰ Доротея Дачкова, "МВР шефът заплаши съдиите с разработки", в. Сега, 27.02.2010 г.

²¹ Вж. копие от писмото на: <http://www.lex.bg/bg/news/view/35366>.

²² Вж. "Съюзът на съдиите: Министър Цветанов е длъжен да предоставя на прокуратурата данните за корупция в съдебната система: Организацията ще търси международна помощ", в. Капитал, 24 юли 2010 г., където е публикувано копие от обръщението на ССБ.

²³ Вж. копие на писмото на интернет сайта на ССБ: <http://www.judgesbg.org/?m=10&id2=76>.

²⁴ Вж. копие на писмото на интернет сайта на БХК: <http://www.bghelsinki.org/index.php?module=news&lg=bg&id=3687>.

телството иска да създаде послушен съдебен орган, който ще изпълнява неговите поръчки, независимо от годността на представените доказателства.²⁵ След съгласуване с Европейската комисия за демокрация чрез право законопроектът, значително изменен, бе приет в края на 2010 г., а самият специализиран съд се предполага да започне работа през втората половина на 2011 г.

В края на 2010 г. Народното събрание прие изменения в *Закона за съдебната власт*. Те въведоха уредба, която се предполага да подобри управлението на съдебната система, но също така и текстове, които посягат на независимостта на съдебната власт. С измененията ролята на ВСС като ръководител на съдебната власт се засилва, а дейността му се прави по-прозрачна. При създаването на съдилищата, както и при назначаването на магистрати и съдебни служители, ВСС следва да отчита степента на тяхната натовареност, която периодично анализира. Законът задължава ВСС да приеме специална наредба, с която да определи методиката за атестиране на магистратите и административните ръководители на съответните органи на съдебната власт. Той също така задължава ВСС да съставя, води и съхранява кадрово дело за всеки съдия, прокурор и следовател. Законът въвежда по-прецизни процедури за обявяване на конфликт на интереси на членовете на ВСС, както и на механизми за разследване на нарушения на професионалната етика и корупцията.

От друга страна, с новия член 26а на ЗСВ се въведе задължение на членовете на ВСС да предприемат необходимите действия за получаване на достъп до класифицирана информация. Този достъп се дава от изпълнителната власт, а в случай, че някой член на съвета не го получи, той/тя не може да участва в заседанията, когато се обсъждат материали и документи, съдържащи класифицирана информация, и не се запознава с тях. Така изпълнителната власт на практика може да има решаваща дума при упражняване на редица правомощия на върховния управителен орган на съдебната власт.

При един от опитите си да овладее съдебната власт, в средата на ноември правителството постигна споразумение с ВСС за избирането на бившия председател на Софийския градски съд Георги Колев за председател на

²⁵ Вж. например: "Загубени в превода: Европейската комисия не препоръчва създаването на специализиран съд", в. Капитал, 24 юли 2010 г.

Върховния административен съд. Колев е бивш прокурор и наказателен съдия и няма никаква практика в сферата на административното, нито в сферата на гражданското правораздаване. Като председател на Софийския градски съд той работи малко повече от година. Няма никакви академични публикации. Според наблюдатели неговото избиране се дължи единствено на близките му връзки с правителството.²⁶

В съответствие с основния приоритет на правителството, борбата срещу организираната престъпност и корупцията, през април парламентът прие няколко изменения на *Наказателно-процесуалния кодекс*, които представляват крачка назад в гарантирането на справедлив процес. Бе отменена глава двадесет и шеста от НПК, съдържаща две разпоредби, даващи възможност на обвиняемите след изтичане на определен срок да поискат от съда тяхното дело да бъде разгледано. Въвеждането на тази възможност в новия НПК през 2005 г. бе с оглед осигуряване на разумен срок на наказателното производство и на предварителното задържане в съответствие с член 6, т. 1 и член 5, т. 3 на ЕКПЧ. Тази законодателна реформа целеше да преодолее един от сериозните проблеми на българското наказателно правораздаване, прекалената продължителност на процеса в досъдебната фаза, както и да даде на засегнатите обвиняеми ефективно вътрешноправно средство за защита срещу тези нарушения в съответствие с член 13 на ЕКПЧ. Този проблем продължи да стои остро и през 2010 г. Към момента на приемане на измененията в НПК Комитетът на министрите на Съвета на Европа е наблюдавал за изпълнение на индивидуални и/или общи мерки повече от 40 решения, произнесени от ЕСПЧ срещу България, които са свързани с прекомерна продължителност на наказателното производство в нарушение на член 6.1 на ЕКПЧ и/или прекомерна продължителност на задържането под стража в нарушение на член 5.3 на ЕКПЧ.²⁷ Повечето от тези дела засягат случаи отпреди реформата на НПК през 1999 г. Но през последните години ЕСПЧ произнесе и решения, свързани с прекомерна продължителност на наказателното производство и след 2000 г.²⁸ Броят на наблюдаваните за из-

²⁶ Вж. Йонко Грозев, "Сделката на правителството с ВСС и последствията от нея", в. Дневник, 18 ноември 2010 г.

²⁷ Вж. групата решения Китов срещу България, групата решения Божилков срещу България и групата решения Кирилов срещу България на интернет страницата на Съвета на Европа: <http://www.coe.int/t/DGHL/MONITORING/EXECUTION/>.

пълнение решения на ЕСПЧ от Комитета на министрите, свързани с прекомерна продължителност на наказателното производство, е най-голям като група в сравнение с всички други наблюдавани от него дела.

С друго изменение в НПК се въведе фигурата на резервния защитник, който участва в производството от упълномощаване от обвиняемия/подсъдимия на защитник. Въвеждането бе мотивирано от необходимостта да се препятства шиканирането на процеса от адвокатите.²⁹ Той се назначава от прокурора или съда по реда на *Закона за правната помощ*. Резервният защитник продължава участието си в наказателното производство когато обвиняемият упълномощи друг защитник или се откаже от такъв. Той може да упражнява всички права на защитник и без съгласието на обвиняемия когато защитата е задължителна и упълномощеният защитник, редовно призван, не се явява по неуважителни причини. Назначаването на резервен защитник на съдебната фаза не противоречи на практиката на ЕСПЧ по тълкуването на *Европейската конвенция за правата на човека*. Измененията в НПК обаче предвиждат такава възможност и на досъдебната фаза. На нея резервен защитник може да бъде назначен от прокурора, който сам преценява необходимостта и избира момента за назначаване на резервния защитник. Така прокурорът, бидейки една от състезаващите се страни в процеса, по същество определя правилата, по които се състезава неговият противник. Това неизбежно би породило ситуации, при които защитата на обвиняемия на досъдебната фаза би била сериозно компрометирана.

Най-проблематично от гледна точка на съответствие с международните стандарти за защита на правата на човека е третото нововъведение в НПК, което бе въведено с измененията от април - възможността за постановяване на осъдителна присъда само въз основа на данни от специални разузнавателни средства и свидетел с тайна самоличност. Това изменение прави възможно постановяване на осъдителна присъда, основана в решаваща степен върху анонимни показания. Това, според последователната практика на ЕСПЧ нарушава член 6 на ЕКПЧ.³⁰

²⁸ Вж. решенията на ЕСПЧ по делата: Рангелов срещу България от 23 април 2009 г., Янков и Манчев срещу България от 22 октомври 2009 г., Спас Тодоров срещу България от 5 ноември 2009 г.

²⁹ Вж. например становището на прокурора от Софийска градска прокуратура Кокинов на: <http://www.prb.bg/php/publication.php?news=%20%20%20%20%201401>.

Измененията в НПК от април бяха атакувани в Конституционния съд от президента и група народни представители. С изненадващо решение от 28 септември 2010 г. Конституционният съд не намери никакви противоречия с Конституцията и с международни договори по правата на човека.³¹

През 2010 г. ЕСПЧ осъди България по няколко дела за нарушения на член 6 на ЕКПЧ. По делото *Минчева срещу България* от 2 септември Съдът намери нарушение на член 6 и член 13 на ЕКПЧ заради прекомерната продължителност на гражданското производство за родителски права над детето след развод и липса на ефективно вътрешноправно средство за защита срещу това нарушение. По делото *Петьо Петков срещу България* от 7 януари ЕСПЧ намери нарушение на презумпцията за невинност на жалбоподателя заради изказването на прокурор през септември 2003 г., след като жалбоподателят е бил оправдан, че никой съд не може да го убеди в неговата невинност. По делото *Пенев срещу България* от 7 януари ЕСПЧ намери нарушение на член 6, т. 3 и на член 6, т. 1 на ЕКПЧ по дело, в което жалбоподателят е осъден от Върховния касационен съд по обвинения, които са изменени и срещу които не е имал възможност да се защитава. По делото *Цоньо Цонев срещу България (No.2)* ЕСПЧ намери нарушение на член 6, т. 1 и т. 3, както и на член 4 от Протокол No. 7 на ЕКПЧ по случай, в който на жалбоподателя е наложена административна глоба от кмета, а впоследствие е осъден в наказателно производство за едно и също нарушение. По делото *Патрикова срещу България* от 4 март ЕСПЧ намери нарушение на член 6, т. 1 на ЕКПЧ заради прекомерната продължителност (седем години и четири месеца) на гражданско производство по иск за вреди, причинени на жалбоподателката в резултат на незаконно изземане на нейни стоки. По делото *Попниколов срещу България* от 25 март ЕСПЧ намери нарушение на член 6, т. 1 на ЕКПЧ поради това, че жалбоподателят е препятстван в из-

³⁰ Вж. ECHR, Van Mechelen and Others v. the Netherlands, Appl. No. 21363/93 et al., Judgment of 23 April 1997; ECHR, Visser v. the Netherlands, Appl. No. 26668/95, Judgment of 14 February 2002; ECHR, Krasniki v. the Czech Republic, Appl. No. 51277/99, Judgment of 28 February 2006; ECHR, Taal v. Estonia, Appl. No. 13249/02, Judgment of 22 November 2005.

³¹ Конституционен съд, Решение No. 10 по к.д. No. 10 от 2010 г., 28.09.2010 г.

пълнението на окончателно съдебно решение в негова полза. По делото *Деянов срещу България* от 30 септември ЕСПЧ намери нарушение на член 6, т. 1 на ЕКПЧ поради прекомерната продължителност на гражданското производство за вреди. По делото *Хованесян срещу България* от 21 декември ЕСПЧ намери нарушение на член 6, т. 3е на ЕКПЧ заради това, че жалбоподателят е бил принуден да заплати разносните на преводача по време на наказателно производство срещу него.

6. Неприкосновеност на личния и семейния живот, жилището и кореспонденцията

Правото на неприкосновеност на личния и семейния живот в България през 2010 г. бе една от сферите, в която бе налице сериозно влошаване на ситуацията поради увеличената честота и произвола в използването на специални разузнавателни средства (СРС) от службите за сигурност. *Законът за специалните разузнавателни средства (ЗСРС) и Наказателно-процесуалният кодекс (НПК)* не предоставят адекватни гаранции срещу произвол при подслушването на телефонните разговори и тайното следене на други комуникации на гражданите. ЗСРС е неясен в определянето на характера на нарушенията и категорията от лица, срещу които такива мерки могат да бъдат взети в частта, в която предвижда използване на СРС по отношение на "лица и обекти, свързани с националната сигурност" (член 12, т. 3). Понятието за "национална сигурност" е неясно дефинирано в българското законодателство и позволява много широко тълкуване.³² Използването на СРС за защита на националната сигурност не е свързано с извършване на престъпление. С измененията на ЗСРС от ноември 2009 г. външният контрол над използването на СРС бе значително отслабен. Бе премахнато Националното бюро за

³² Законът за Държавната агенция "Национална сигурност" определя "националната сигурност" като "динамично състояние на обществото, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното функциониране на институциите, основните права и свободи на гражданите, устойчивото икономическо развитие и благосъстоянието на населението, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети".

контрол на СРС и на негово място бе създадена парламентарна комисия от представители на основните политически сили. Освен това, нейните правомощия за контрол бяха намалени - тя вече не може да дава задължителни указания, свързани с подобряване на режима на използване на СРС, а само предложения за подобряване на процедурата.³³ Новата комисия, която се състои от пет членове, няма капацитет да упражнява ефективен контрол върху използването на СРС. Според ЗСРС лицето, спрямо което са вече използвани специални разузнавателни средства не се уведомява безусловно в случай, че уведомяването не би навредило на целите на използването на СРС. То се уведомява от комисията за контрол само когато използването е неправомерно по нейна преценка и то при условие, че не се създава опасност за разкриване на оперативните способности или техническите средства за следене или за живота или здравето на служителите или техните близки.

Дефектите на законодателната рамка, регулираща използването на СРС, доведоха до масови злоупотреби с подслушвания на граждани. В началото на февруари 2011 г. на национално съвещание на председателите на окръжните и апелативните съдилища зам.-председателят на Върховния касационен съд Гроздан Илиев изнесе стъписващи данни за използването на СРС в периода 2008-2010 г. Според тези данни за две години броят на разрешенията за използване на СРС е нараснал три пъти. Докато през 2008 г. те са били 5 988, през 2010 г. те вече са 15 946. През 2008 г. председателите на окръжните и апелативните съдилища в Софийския и Пловдивския апелативни райони са дали 4 512 разрешения. През 2010 г. в същите райони са дадени 11 561 разрешения за СРС. През 2008 г. са били изготвени 908 веществени доказателствени средства, което е 15,16 % от общо исканите разрешения за СРС. През 2010 г. са били изготвени 1 918 веществени доказателствени средства - 12% от общия брой на разрешените СРС. Отказите от даване на разрешения през 2010 г. са били само 125. Според Илиев ефективността на СРС е изключително малка и колкото повече се използват, толкова по-малко резултати има. През 2008 г. 15% от подслушаните разговори са се превърнали в доказателства по разследвания, докато през 2010 г. този процент е паднал до

³³ Вж. *Правата на човека в България през 2009 г.*, Годишен доклад на Български хелзинкски комитет, март 2010 г.

12.³⁴ На същото заседание главният прокурор съобщи, че 99,1% от исканията на прокуратурата за използване на СРС се одобряват от съда.

В края на януари 2011 г. бивш служител на ДАНС, напуснал агенцията, заяви, че вицепремиерът и министър на вътрешните работи Цветанов използва службите за "съсипване на хора, неудобни на властта". Той също така съобщи, че в службите е практика "да се фабрикуват доноси, на чиито основания да се нарежда подслушване на дадено лице. Често "създаването" на подобни доноси се възлага на оперативни работници, близки до ръководството на ДАНС или МВР".³⁵ Тези изявления получиха широк обществен отзвук, но не станаха повод за разследване.

През май 2010 г. влязоха в сила новите изменения на *Закона за електронните съобщения* (ЗЕС). С тях бяха приети нови разпоредби: член 250а - член 250е, след като през 2008 г. Върховният административен съд отмени член 5 на *Наредба No. 40* от 07.01.2008 г. за категориите данни и реда, по който се съхраняват и предоставят от предприятията, предоставящи обществени електронни съобщителни мрежи и/или услуги, за нуждите на националната сигурност и за разкриване на престъпления.³⁶ С новата регламентация на ЗЕС остана изискването достъп до т. нар. трафични данни - с когото е общувал даден абонат или интернет потребител, за колко време и къде се е намирал, вида на устройството, което е ползвал - да става с разрешение на съдия за целите на оперативно-издирвателната дейност (разкриване на тежки или компютърни престъпления). Що се отнася до целите на разследването на такива престъпления обаче, новата редакция на ЗЕС позволява тълкуване, според което органите на досъдебното производство могат да изискват директно от всеки доставчик на обществени електронни съобщителни мрежи или услуги достъп до трафични данни. Това е така, тъй като според разпоредбата на член 250в, ал. 4 в тези случаи трафични данни се изи-

скват по реда на НПК. Нормата на член 159 от НПК пък създава задължение за предоставяне компютърни данни, включително за трафика, които могат да имат значение за делото, на органите на досъдебното производство или съда.

След влизане в сила на измененията на ЗЕС през май 2010 г. разпоредбите предизвикаха противоречива практика, като някои от прокурорите преценяваха, че при образувано досъдебно производство, не трябва да се иска съдебно разрешение за проследяване на интернет или телефонна връзка, а други искаха одобрението на съда. Разнопосочната практика бе прекратена с издаването на указания от страна на главния прокурор. Копие от указанията на главния прокурор бяха получени от вестник "Дневник" по реда на *Закона за достъп до обществена информация*. Документът дава задължителни указания на прокурорите как да прилагат член 250в, ал. 4 във връзка с член 159 и член 160 от НПК. Според указанията, когато е образувано разследване за тежко или компютърно престъпление, прокурорите не трябва да искат разрешение от съдия, а трябва директно да изискват трафични данни от мобилните и интернет операторите. Указанията разпореждат още да се съобщава на Комисията за регулиране на съобщенията (КРС) за всеки случай, в който доставчик на електронни услуги откаже да предостави информация за трафичните данни на конкретен потребител.

Според проверка на вестник "Дневник"³⁷, извършена със заявления за достъп до обществена информация, за седем месеца службите са поискали да проследят 7 214 мобилни и интернет абонати, според официална информация на осемте най-големи районни съдилища в страната.

През 2010 г. ЕСПЧ произнесе няколко решения по български дела във връзка с правото на неприкосновеност на личния и семейния живот, жилището и тайната на кореспонденцията. В два от случаите Съдът за пореден път установи несъобразността на процедурата за експулсиране на чужденци като заплаха за националната сигурност с нормите на ЕКПЧ. По делото *Раза срещу България* от 11 февруари Съдът намери нарушение на член 8 от ЕКПЧ в случай на задържане за експулсиране като заплаха за националната сигурност на пакистански гражданин, омъжен за българка. Съдът прецени, че намесата в неговото право на личен и семеен живот е произволно, тъй като Върхов-

³⁴ "Доклад на ВКС вади скандална статистика: Тройно са скочили разрешенията за СРС за две години", Правен свят, 7 февруари 2011 г., достъпно на: <http://www.legalworld.bg/show.php?storyid=22476%3Cbr%20/%3E>, посетен на 28 февруари 2011 г.

³⁵ Вж. изявлението на служителя на видео и в текст на: <http://www.eurochicago.com/2011/01/sluzhitel-na-dans-tsvetanov-i-borisov-izlagaha/> и на: <http://www.glasove.com/article-11777.php>.

³⁶ ВАС, Решение No. 13627 от 12.11.2008 г., постановено по жалба на Програма Достъп до информация.

³⁷ Достъпно на: http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2011/01/20/1028582_sledeneto_na_telefoni_i_internet_bez_sudeben_kontrol_e/

ният административен съд, който е преценявал законността на заповедта за неговото експулсиране, не е имал пълен достъп до делото и не е направил адекватна преценка на това дали жалбоподателят наистина представлява риск за националната сигурност. В аналогичен случай, по делото *Каушал и други срещу България* от 2 септември, ЕСПЧ отново намери, че правото на неприкосновеност на семейния живот на жалбоподателите (съпруг - индиец, съпруга - българка и двете им деца) е било произволно нарушено в случай на експулсиране на съпруга като заплаха за националната сигурност. Съдът отбеляза крайно формалния подход на българските съдилища при прегледа на заповедите за експулсиране и прекомерното доверие към непотвърдена от други източници информация, представена от Министерството на вътрешните работи.

През 2010 г. ЕСПЧ установи нарушения на член 8 от ЕКПЧ и по три други случая. По делото *Минчева срещу България* от 2 септември Съдът реши, че българските власти не са гарантирали спазването на окончателно съдебно решение, даващо достъп до детето ѝ след развод. По делото *Шопов срещу България* от 2 септември Съдът прие, че принудителното психиатрично лечение на жалбоподателя, продължило повече от пет години, без периодичен съдебен преглед на неговата необходимост, е нарушило неговото право на личен живот. По делото *Милева и други срещу България* от 25 ноември Съдът установи, че шумът от частен компютърен клуб в близост до жилището на жалбоподателите, срещу който властите не са взели адекватни мерки, е нарушил тяхното право на неприкосновеност на личния и семеен живот.

По делото *Чавдаров срещу България* от 21 декември ЕСПЧ не намери нарушение на член 8 от ЕКПЧ в случай на неуспешен опит на баща да оспори "презумпцията за бащинство" на децата си, родени в съжителство с негова партньорка, но записани на името на нейния съпруг, с когото тя е била формално омъжена по време на съжителството с жалбоподателя.

7. Свобода на съвестта и религията

През 2010 г. в сферата на свободата на съвестта и религията в България бе отбелязан значителен регрес. В страната продължи да е в сила *Законът за вероизповеданията*, приет през 2002 г., който е рестриктивен и дискриминационен. Неговото прилагане както в предходни години, така и през 2010 г., доведе до нарушения на

религиозните права на големи групи от хора. Правителството не предприе никакви мерки за съобразяване на закона с установени от Европейския съд по правата на човека в Страсбург негови несъответствия с международното право по правата на човека. На 16 септември ЕСПЧ произнесе окончателно решение по делото на *Светия синод на Българската православна църква (митрополит Инокентий) и други срещу България*. То е продължение на решението по същото дело от 22 януари 2009 г., по което Съдът намери нарушение на член 9 на Европейската конвенция за правата на човека (свобода на религията) поради това, че с прогонването през 2004 г. от църквите на т. нар. "алтернативен синод" държавата неправомерно застави православните вярващи в България да бъдат под единствено ръководство. С първото решение Съдът даде срок на страните да се споразумеят относно компенсациите, които би следвало да бъдат изплатени, но тъй като такова не бе постигнато, ЕСПЧ присъди България да изплати сумата от 50 000 евро за компенсация на неимуществени вреди на т.нар. "алтернативен синод" на митрополит Инокентий. С това окончателно решение Съдът за пореден път потвърди, че България следва да промени *Закона за вероизповеданията*, който да не принуждава вярващите от което и да е вероизповедание да приемат нежелано от тях ръководство. Според ЕСПЧ, тези православни вярващи, които нямат доверие в синода на патриарх Максим, следва да получат възможността да се регистрират отделно и да уредят имуществените си отношения чрез посредничеството на граждански съд.

Прилагането на закона и произволът на съдебните власти през годината доведоха до сериозни нарушения на религиозните права на вярващите мюсюлмани. Те бяха обект на разнообразни по форми и обхват репресии, някои от които безпрецедентни след началото на демократичните промени от края на 1989 г. На 12 май 2010 г. Върховният касационен съд отхвърли жалбата на Мустафа Хаджи, избран за главен мюфтия от конференцията на мюсюлманското вероизповедание в България на 31 октомври 2009 г., срещу решението, с което тази конференция бе обявена за нелегитимна, а решенията ѝ - за недействителни. Заедно с това съдът призна за легитимен представител на мюсюлманското вероизповедание у нас Висшия мюсюлмански съвет с председател Недим Генджев поради негова регистрация от 1996 г., която не е оспорена. Това решение предизвика бурни протести сред българските мюсюлмани, които в голямото си мнозинство подкрепят Мустафа Хаджи и избора на конференцията,

проведена през октомври 2009 г., Висш мюсюлмански съвет. На много места в страната³⁸ бяха проведени масови демонстрации на мюсюлмани, протестиращи срещу утвърждаването на Генджев, бивш главен мюфтия по време на комунистическия режим и щатен офицер от комунистическите тайни служби, за легитимен представител на вероизповеданието. Правозащитните проблеми в този дългогодишен и заплетен съдебен спор за легитимност са, първо, в това, че има флагрантно разминаване между желанието на вярващите и решението на съда, който легитимира за ръководител на вероизповеданието човек, който очевидно не се ползва с доверието на огромното мнозинство от редовите мюсюлмани, и второ, в недостатъците на *Закона за вероизповеданията*, който създава условия за непрекъснати вътрешни борби, стига да има желаещи да бъдат ръководители на едно вероизповедание, защото изисква всяко вероизповедание да има само едно ръководство³⁹.

През годината имаше редица случаи на нарушени религиозни права на български граждани от различен характер - изгаряне и конфискация на религиозна литература, нападе-

³⁸ По сведения от медиите, демонстрации на мюсюлмани срещу това решение на ВКС са били проведени през май и юни в Айтос, Русе, Добрич, Велико Търново, Варна, Хасково, Шумен, Омуртаг, Смолян, Гоце Делчев, Велинград, Търговище, Силистра, Сливен и много други селища в страната. На 20 януари 2010 г. Главното мюфтийство на Мустафа Хаджи съобщи, че под петиция срещу Недим Генджев са били събрани над 250 000 подписа. Вж. <http://www.genmuftibg.net/tr/analiz-ve-yorumlar/1324-2011-01-20-12-08-07.html>

³⁹ Това е констатирано и от ЕСПЧ в един от изводите по делото Висш духовен съвет на мюсюлманската общност срещу България от 2005 г.: "Особено красноречив е фактът, че релевантното право, приложено на практика, е изисквало и продължава да изисква всички вярващи, принадлежащи към определена религия и желаещи да участват в организацията на общността, да образуват единна структура, оглавявана от едно единствено ръководство дори когато общността е разделена, без възможност за поддръжниците на други ръководители да имат независим в организационен план живот и контрол върху част от активите на общността. По този начин законодателството не е оставило друг избор на религиозните ръководители освен състезанието за получаване на признание от страна на правителството на власт и предложението на всеки ръководител да "обедини" вярващите под своето ръководство". (Вж. § 81 от това решение. Целият му текст е достъпен на сайта на Министерството на правосъдието на следния линк: https://docs.google.com/viewer?url=http://www.justice.government.bg/new/Documents/Verdicts/d_vdsmo.doc).

ния и оскверняване на богослужебни сгради, полицейски репресии срещу религиозни активисти и дискриминационни изказвания. Както и в предходни години, голямата част от тях бяха насочени срещу мюсюлманското вероизповедание и отделни мюсюлмани и срещу "Свидетели на Йехова". В отделни случаи нарушения на религиозните права бяха извършени срещу израилтянското вероизповедание и срещу Църквата на сциентолозите.

В края на юни, по молба на много жени-мюсюлманки от Смолянско, районният мюфтия Неджми Дъбов, подкрепен и от други мюсюлмански духовници, изпрати молба до МВР да се разреши на жените-мюсюлманки да бъдат снимани със забрадки за новите документи за самоличност. Партиите ВМРО и "Атака" подеха кампания срещу това искане, което не бе удовлетворено. Според ведомствена наредба на МВР на снимката трябва да се виждат ушите и един сантиметър от косата на снимания. Аргументът, че в много страни на Европа е разрешено на мюсюлманките да се снимат за лични документи със забрадки не бе възприет от ръководството на МВР.⁴⁰

На 6 и 7 октомври ДАНС, с разрешение на прокуратурата, проведе голяма акция в много градове и села в Западните Родопи, Гоцеделчевско, Смолянско и Пазарджишко. Агенти на ДАНС нахлуха в частни домове и офиси на лица, подозирани в сътрудничество с българския клон на ислямистката организация "Ал Уакф ал Ислями". Те извършиха претърсвания и иззеха големи количества мюсюлманска литература. Действията на полицията предизвикаха силно напрежение.⁴¹ От претърсените офиси и жилища бе иззето голямо количество религиозна литература, написана на арабски език, както и касети, дискове, компютър, а също и списание, издавано от Главното мюфтийство. В медиите се появиха съобщения, основани на полицейски източници, че са разгромени "спящи клетки" на "Ал Кайда", че в България има "гнезда на радикален ислям" и др. Акцията бе посрещната с масово възмущение от мюсюлманското население в селата, къ-

⁴⁰ За повече подробности вж. "Баланс между обществен интерес и свободата на вероизповеданието", разговор в редакцията на сп. "Обектив", бр. 178, юли 2010 г., достъпен на <http://www.bghelsinki.org/index.php?module=resources&lg=bg&id=1007>

⁴¹ За повече подробности вж. напр. публикация в електронното издание на в. "Дневник" от 06.10.2010 г. на: http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2010/10/06/972584_mvr_i_dans_pretursiha_rodopski_sela_v_akcija_sreshthu.

дето бе проведена, а в едно от тях - Лъжница - хората държаха в обсада агентите на ДАНС девет часа и твърдяха, че няма да ги пуснат да излязат от къщата, в която са влезли, за да направят претърсване, ако не върнат иззетата религиозна литература. Общо в резултат от акцията са били иззети 30 чувала с книги, брошури, касети, дискове. Съобщено бе, че от прокуратурата в Пазарджик са повдигнати обвинения към трима души за принадлежност към българския клон на организацията "Ал Уакф ал Ислями". Акцията, освен възмущение у населението на споменатите села, предизвика и силен политически отзвук. ДПС излезе със специална декларация срещу нея, поиска среща с ръководството на ДАНС и настоя МВР, ДАНС и прокуратурата да се извинят на засегнатите.⁴² Към началото на 2011 г. няма никаква официална информация за хода на досъдебните производства срещу обвинените.

БХК разполага с информация, предоставена от мюсюлманското вероизповедание и проверена от независими източници, че през 2010 г. е имало най-малко шест акта на вандализъм по отношение на молитвени сгради и офиси на изповеданието. В началото на април бяха изпочупени стъклата на джамията в Благоевград. На 17 април бе подпалена и изгоря старинната сграда на "Ялъ джамия" в Карлово. На 17 април отново бяха изпочупени стъклата на прозорците и вратите на джамията в Благоевград. На 21 април по стените на същата джамия бяха изписани свастики. На 23 август бяха счупени стъклата на вратата на офисите на мюсюлманското настоятелство в Русе. На 14 ноември бяха изписани с обидни надписи стените на джамията "Ахмед бей" в Разград. На 31 декември, малко преди настъпването на новата година, бяха счупени прозорците на офиса на Районно мюфтийство - Добрич. В помещенията там е имало дежурни служители, които излезли да видят какво става и били малтретиранни от нападателите на сградата. Ръката на един имам е счупена. Служителите извикали полиция, тя заловила побойниците, но веднага ги пустила, заявявайки, че това е "пиянска проява". За инцидента не е бил съставен дори протокол.⁴³ Към края на януари 2011 г. на представителите на мюсюлманското вероизповедание

не бе известно полицията да е заловила някой от извършителите на вандалските актове или да се водят активни действия по разследването на инцидентите.

От мюсюлманското вероизповедание също така съобщиха на БХК, че през есента на 2010 г. около 700 имами, председатели и членове на мюсюлмански настоятелства, са били призовавани в полицейски управления, за да бъдат разпитвани относно участието си в конференцията на мюсюлманското вероизповедание на 31 октомври 2009 г. Това се прави с официалната цел да се изясни дали са били редовни пълномощията им, дали им е бил оказван натиск при гласуванията им на тази конференция - във връзка с изясняването на това легитимна ли е била тази конференция, или не. Но много от тези хора са възрастни и немощни и тези разпити ги плашат, депресират, оказват натиск върху тях и от мюсюлманското вероизповедание предполагат, че целта им е да ги принудят да кажат, че са гласували за Висшия мюсюлмански съвет и за Мустафа Хаджи под натиск и така да обявят конференцията на 31 октомври 2009 г. за нелегитимна. В началото на януари 2011 г. мюсюлманското вероизповедание разпространи декларация с протест срещу "спецакцията, проведена на 30.12.2010 г.", когато възрастен мюсюлмански активист е бил арестуван "насред пътя", закаран в РПУ на МВР в София и държан няколко часа без заповед за арест, като в края на краищата му връчили призовка за разпит, макар че бил призован на разпит по същия повод - за участието му в конференцията на 31 октомври 2010 г. - още през април 2010, когато се явил в указания му ден и час, но пък следователят не се явил в продължение на часове и разпитът не бил проведен. Обяснението на ареста било, че не се е явил на разпит, макар че човекът има постоянен адрес в София и не е получавал нова призовка за разпит. Мюсюлманското вероизповедание съобщава и за друг подобен случай.⁴⁴

Според мюсюлманското вероизповедание през 2010 г. стои все още замразен въпросът с разрешението за строеж на мюсюлмански център в кв. "Малинова долина" в София, където има закупен терен, но поради повече от две години разтакаване с даването на разрешение

⁴² За повече подробности вж. електронното издание на в-к "Дневник" от 12.10.2010 г. на следната връзка: http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2010/10/12/975641_dps_poiska_sreshhta_s_dans_zaradi_akciite_v_rodopite

⁴³ Данните за тези инциденти са предоставени на БХК от Главно мюфтийство в интервю с главния секретар на мюфтийството г-н Хюсеин Хафъзов на 19 януари 2011 г.

⁴⁴ Вж. Декларация на мюсюлманското изповедание в България под надслов "МВР на Република България репресира мюсюлманите" от 10 януари 2011 г., достъпна на следния адрес: <http://www.genmufitibg.net/bg/component/content/article/39-2009-09-17-15-33-08/1300-2011-01-10-08-10-53.html>

за строеж същият не може да започне. През същата година мюсюлманското вероизповедание е искало да направи гробищен парк в кв. Суходол на закупена за целта земя, но след протест на ВМРО то не получи разрешение за това, а от кметството заявяват, че са загубили цялата преписка.⁴⁵

В началото на юли медиите публикуваха редица съобщения, че много читалища и образователни институции са получили пратки с книги, изпратени им от Църквата на сциентолозите, но голямото мнозинство от тях, изплашени от медийните атаки срещу тази организация и в желанието да си спестят неприятности с властта, са върнали пратките неразпечатани на изпращача. На 28 юли по нареждане на областния управител на Добрич Желязко Желязков в котелното помещение на фирма "Бряст" бяха унищожени иззетите от читалищните библиотеки в областта книги на религиозната сциентоложка организация. По повод на тази безпрецедентна акция БХК изпрати открито протестно писмо до премиера Бойко Борисов. В писмото си организацията охарактеризира горенето на книги като "начин за налагане на "правилни" възгледи сред народа, използван от Инквизицията през Средновековието, от нацисткия режим през периода 1933 - 1945 г. като първа стъпка към физическото унищожение на политическата опозиция, както и от комунистическите режими като начин за запущване на устата на инакомислещите".⁴⁶ Премиерът бе запитан на какво законово основание е проведена тази акция и дали той я поддържа. БХК не получи отговор на тези питаня.

На 21 март, Международния ден за премахване на расовата дискриминация, неизвестни лица изрисуваха оградата на 134 СОУ "Димчо Дебелянов" в София с изучаване на иврит (известно като "Еврейското училище") със свастики и с надписи "Израел - фашисти".

Както и през предходни години, за разнообразни случаи на дискриминация, тормоз и погазване на религиозни права съобщават от религиозното изповедание "Свидетели на Йехова"⁴⁷. И през 2010 продължава да стои замра-

чен строежът на "Зала на царството" на свидетелите във Варна⁴⁸. Общината на този град вече девет години наред с най-различни юридически средства спъва строежа на молитвения дом. През 2010 г. общината на Русе не даде строително разрешение за построяване на "Зала на царството" в този град, независимо че свидетелите имат закупен още през 2006 г. терен за строеж.

На 14 ноември "Зала на царството" в град Стамболийски е била атакувана през нощта с камъни, бил е счупен прозорец.

Рестриktivните по отношение на публичната религиозна дейност положения в наредбите за опазване на обществения ред в Бургас, Габрово, Добрич, Хасково, Пловдив, Плевен, за които БХК неведнъж е съобщавал⁴⁹, продължават да са в сила, без дискриминационните клаузи да са премахнати.

През 2010 г. на няколко места в страната от страна на националистически настроени групи хора, предвождани главно от ВМРО, бяха направени опити за осуетяване на религиозни служби или масови прояви на "Свидетели на Йехова". Това стана на 4 септември в София и на 30 март във Враца и Варна.

Продължават и случаите на задържане или санкциониране на проповедници и мисионери на свидетелите в различни градове. На 30 септември в Русе на двама гостуващи проповедници от Германия полицията е съставила предупредителен протокол за развиване на публична религиозна дейност без предварително разрешение от общината. На 22 септември неизвестни лица са били младия проповедник Христо Радев на улица в Габрово, където той е говорил на група хора за вярата си. На 14 август в Чирпан полицаи спрели двама членове на свидетелите и им наложили глоба за "нелегална търговска дейност", състояща се в разпространението на списание "Стражева кула", което е безплатно. На 11 юли на двама (мъж и жена) членове на свидетелите в град Каварна, които са проповядвали "от врата на врата", са били спрени и разпитвани от полицаи и също така са били заплашени с глоба, ако продължават дейността си. Подобни случаи има на 1 юни в София, на 1 май в Добрич, на 30 март пак в Добрич. При последния случай полицейски служители не само спрели и заплашили двама мисионери на свидетелите

⁴⁵ Информация от г-н Хюсеин Хафъзов, главен секретар на мюсюлманското изповедание в интервю от 19 януари 2011 г.

⁴⁶ Пълният текст на писмото може да бъде видян на следния линк: <http://www.bghelsinki.org/index.php?module=news&lg=bg&id=3500>

⁴⁷ Всички данни, приведени по-нататък, са дадени от ръководителя на правния отдел на "Свидетели на Йехова" г-н Христо Николов в интервю с БХК от януари 2011 г.

⁴⁸ Вж. БХК, Правата на човека в България през 2009 г., Годишен доклад на БХК, март 2010 г.

⁴⁹ Вж. докладите на БХК за правата на човека в България през 2009 г. и 2008 г.

лите, но ги и отвели в полицейски участък, където били разпитвани, а жената, член на тази мисионерска двойка, е била оскърбявана. Бил им е съставен протокол за административно нарушение, който след жалба на потърпевшите е бил анулиран. Случаи на спиране на проповедници на свидетелите, на полицейски разпити и заплахи с глоби е имало още в Хасково на 23 март и във Варна на 16 март. На 15 ноември двама проповедници от Франция са били възпрепятствани в своята проповед "от врата на врата" от полицията в град Симитли. Инцидент от същия характер е имало и на 27 декември в Монтана.

Редица медии публикуваха материали с обиди и клевети по адрес на "Свидетели на Йехова", а националистически организации организираха публични прояви, насочени против тях. През януари бе публикувана клеветническа статия във вестник "Лечител". На 22 февруари общинската телевизия във Варна излъчи флагрантно клеветническа програма срещу свидетелите. На 18 март клеветническа статия срещу тази религиозна организация помести водещият пловдивски вестник "Марица". На 29 март в Русе местната организация на ВМРО свика пресконференция на тема "Опасността от сектите" и обяви, че ще разпространи десет хиляди листовки с клеветнически твърдения срещу свидетелите. На 18 юни изданието "Шанс" във Враца също публикува клеветнически твърдения по техен адрес.

8. Свобода на изразяване и достъп до информация

През 2010 г. наблюдавахме влошаване на ситуацията със свободата на изразяване в България. За една година страната падна с две места в традиционната класация на организацията "Репортери без граници" за свобода на пресата - от 68-о на 70-то място⁵⁰. Според изследването, публикувано през октомври 2010 г., България, заедно с Гърция, е държавата с най-несвободни медии в Европейския съюз. В друг ключов доклад - този на "Фрийдъм хаус" за свободата на медиите по света, представен през април 2010 г., България се задържа на 76-о място, заедно с Намибия, в зоната на страните с "частично свободни медии"⁵¹. В тази зона държави от ЕС са само Румъния и България. "Фрийдъм

хаус" отбелязва, че журналистите в България "продължават да бъдат подлагани на натиск и сплашвани, за да бъдат защитени определени икономически, политически и криминални интереси; като тези действия често остават безнаказани, което води до автоцензура сред журналистите".

В България съществува безнаказаност и в случаите на физически нападения срещу журналисти и писатели. През 2010 г. продължи да няма напредък по разследването на убийството на писателя Георги Стоев от април 2008 г.; на пребиването с чукове и метални пръти на журналиста Огнян Стефанов от септември 2008 г.; на заплахите за заливане с киселина, отправени към журналистката Мария Николаева през 2007 г.; на нападението над журналиста Асен Йорданов от 2007 г.; на атентата от 2006 г. срещу жилището на журналиста Васил Иванов. На 5 януари 2010 г. в София бе застрелян Боби Цанков, който малко преди това публикува книга и поредица от материали за организираната престъпност в България, включително за нейната свързаност с висши политици и магистрати. По разследването на това убийство също няма установени извършители.

През 2010 г. в България нямаше подобрение по отношение на ситуацията с обидата и клеветата, които продължават да се преследват по наказателен ред. В началото на 2011 г. по темата имаше и тревожно развитие. През последните години много европейски страни декриминализираха обидата и клеветата и оставиха възможност за търсене на обезщетение само по гражданско-правен ред. През 2007 г. Парламентарната асамблея на Съвета на Европа призова страните-членки да декриминализират обидата и клеветата. Същото направи и представителят за свободата на медиите на ОССЕ през 2006 г. Вместо да реформира закона в посока по-малко ограничения за правото на свобода на изразяване, в началото на 2011 г. управляващата партия оповести⁵² намерения за създаването на специален закон срещу клеветата. Един такъв закон би задал погрешна посока на демократичното развитие в България и би въвел стандарти, които противоречат на международните норми за защита на правата на човека.

Продължи възходът на жълтата преса. Вестници като "Уикенд", "Шок", "Шоу", "Галерия" и новопоявилият се "Торнадо" са извън коорди-

⁵⁰ Вж. <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2010,1034.html>

⁵¹ Вж. <http://www.freedomhouse.org/uploads/pfs/371.pdf>

⁵² Чрез съпредседателя на парламентарната група на ГЕРБ г-н Красимир Велчев и министър-председателя г-н Бойко Борисов.

натната система на журналистическата етика и морал. Тези неподписали Етичния кодекс на българските медии издания често публикуват непотвърдена информация, слухове и клевети, не търсят засегнатите страни за коментар, а част от информацията в тях видимо обслужва политически и икономически интереси. В същото време читателите не наказват тези издания, като не ги купуват, а напротив - последните все повече доминират вестникарския пазар. Това създава у медиите фалшивото усещане, че принципите на журналистическата етика са спирачка пред увеличаването на тиража.

Медийната среда през 2010 г. като цяло регистрира чувствително намаляване на разследванията, проучванията и анализите, както и отдръпване от целите и функциите на класическата журналистика. В страната не се появиха силни медии с подчертано обществена насоченост, които да наследят спрелите RE:TV и Радио Франс интернационал. В преследване на рейтинг и тираж телевизии, радиа и преса все по-често решават да заложат на комерсиалното, развлекателното и жълтото за сметка на публицистиката и сериозната журналистика.

Журналисти и анализатори коментират⁵³, че търговията с влияние е основен мотив за инвестиция в медийния бизнес. Собственици основават или придобиват медии, за да ги използват в подкрепа на свои, зависещ от държавата, паралелен бизнес. Медиите все повече се превръщат в инструмент за натиск или подкрепа на политиците. Тук можем да открием, от една страна, свързвания с бившата барета Алексей Петров вестник "Галерия", а от друга, медиите на Ирена Кръстева и новия играч на пазара "Торнадо". Възходът на жълтото и комерсиалното продължава, защото голяма част от собствениците имат интерес от по-масова аудитория, за да продават влиянието върху нея. През 2011 г. изборите ще играят главна роля. Дългосрочният ефект върху целия сектор е пагубен, защото той губи основния си смисъл и доверието в себе си.

В този контекст проблемът с продължаващата липса на яснота около реалната собственост на много медии стои все по-остро. През 2010 г. имаше развитие в тази посока. В края на май Красимир Гергов - към онзи момент само подозиран за съдружник в частната телевизия bTV - призна, че е имал и продължава да има участие в собствеността на медията. В интервю

за bTV той беше представен като партньор на доскорошния основен собственик на канала News Corporation и на новия - Central European Media Enterprises (СМЕ). Причината за излизането на светло на Гергов е отпадането на текст от медийния закон, който забраняваше на собствениците на рекламни агенции да притежават радио и телевизионни канали. Промяната се случи в началото на 2010 г., след изричното настояване на парламентарната група на ГЕРБ. Публичното признание на самия Красимир Гергов, че в продължение на десет години е нарушавал закона, скандално не доведе до никакви последствия. В тази връзка следва да се отбележи, че направените през есента на миналата година изменения в *Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения* бяха половинчатая мярка, която не отговаря на необходимостта от прозрачност и не променя факта, че се работи с подставени лица и офшорки.

През декември 2010 г. държавата, в лицето на Комисията за защита на конкуренцията, наложи глоба от 32 хил. лева на "Икономедиа" АД (дружеството, което издава вестниците "Капитал" и "Дневник") за разследванията за връзките между власт, пари и медии. Решението на КЗК е опасен прецедент. Делото срещу "Икономедиа" беше заведено през май 2009 г., след като "Капитал" разкри, че 50% от парите на най-големите държавни предприятия са сложени на депозит в една-единствена частна банка - Корпоративна търговска банка, която е свързана с "Нова българска медийна група"⁵⁴, управлявана от Ирена Кръстева и сина ѝ Делян Пеевски (депутат от ДПС). Банката отпусна кредитите, с които навремето Кръстева изкупи първите си медии, а след това стана основен рекламодател в тях. Медиите на свой ред заставаха зад ГЕРБ веднага след изборите, въпреки че преди това подкрепяха безусловно предишното правителство на тройната коалиция.

През пролетта на 2010 г. офшорната компания Mancelord Limited придоби от БТК 50% от Национално управление "Радио- и телевизионни станции" (НУРТС). Представител на регистрирания в Кипър купувач е "Бромак", собственост на Цветан Василев - мажоритарен собственик на Корпоративна търговска банка⁵⁵. Сделката за НУРТС е важна, защото без тази мрежа не може да излъчва нито една нацио-

⁵³ Фокус-група на БХК от януари 2011 г. с участници репортери, редактори, ръководен екип в медии, медийни експерти и членове на комисиите по етика в печата и в електронните медии.

⁵⁴ Собственик на "Монитор", "Телеграф" и "Политика", "Меридиан мач", "Засада", "Борба", телевизия ВВТ и част от "Уикенд".

⁵⁵ Вж. http://www.capital.bg/biznes/media_i_reklama/2010/04/09/885095_anonimni_investitori_vlizat_v_tv_razprostraneniето/

нална телевизия и радиостанция. Предприятието ще има водеща роля в процеса на цифровизация (отложен от 2012 за 2015 г.).

Ключово събитие от изминалата година беше продажбата на собствеността на WAZ в България. Консорциум с водещ инвеститор австрийското дружество "БГ приватинвест" придоби 100% от собствеността (която включва "24 часа", "Труд", "168 часа" и др.). От българска страна партньори са мажоритарният собственик на "Софарма" Огнян Донев и Любомир Павлов. Основният въпрос е дали след продажбата ще се подобри качеството на два от водещите ежедневници в България, или напротив. Назначените в началото на 2011 г. нови главни редактори дават надежда за развитие на първия сценарий.

Журналисти и редактори говорят категорично⁵⁶ за наличието на цензура и автоцензура в българските медии - произтичащи от преплетените политически и икономически интереси в сектора. Изследванията показват преобладаващото безкритично (а на места прекомерно положително) отношение на българските медии към правителството и особено към министър-председателя⁵⁷. Същевременно, през май Бойко Борисов изпрати до всички медии отворено писмо с питане дали някога им е оказвал натиск, като според наблюдатели целите на това действие са били унижение и производството на колективна лъжа. Рискът е проблемите през 2011 г. да се задълбочат - включително в контекста на продължаващото устремно падане на приходите на медиите и на това, че поради финансовата криза и силно свития рекламен пазар държавата на практика се е превърнала в основен рекламодател чрез т.нар. *дейности за информация и реклама*, финансирани по различни оперативни програми.

През лятото на 2010 г. бяха избрани нови генерални директори на БНТ и БНР. Новите ръководства са натоварени с големи очаквания - за ярка публицистика, поддържане на обективен поглед и критичен тон спрямо властите, силни журналистически разследвания и подобро включване на гласове на представители на малцинствата.

През изминалата година словото на омраза към етнически, религиозни и сексуални малцинства продължи да доминира в някои медии. Такива бяха преди всичко телевизия СКАТ с предаването си "Паралакс", както и в "Атака", орган на крайно националистическата по-

литическа партия със същото име. Разбира се, прояви на враждебна реч имаше и на много други места - включително в медии, подписаха Етичния кодекс на българските медии. Етичните комисии в печата и в електронните медии, както и Съветът за електронни медии, се провалиха в това да се противопоставят енергично на словото на омразата. Работещата саморегулация на медиите е един от ключовете към свободата на изразяване, ето защо комисиите следва отговорно да изпълняват функциите си и да се самосезират при всеки случай на масови нарушения на точки от Етичния кодекс - не само по отношение на слово на омразата и дискриминация, а и по отношение на точност, презумпция за невинност, смесване на редакционно и платено съдържание.

През 2010 г. изненадващо и обезпокоително започна дебат за ограничаване публичността на търговския регистър. В началото на лятото бизнес организации представиха в парламента предложения за изменения в законодателството, уреждащо търговската регистрация, воденето, съхраняването и достъпа до търговския регистър. Като мотив бе посочена необходимостта да се защитят личните данни на търговците, тъй като според авторите на предложението съществувало противоречие между *Закона за търговския регистър* (ЗТР) и *Закона за защита на личните данни*. През ноември 2010 г. правителството внесе в Народното събрание законопроект за изменение и допълнение на ЗТР, който действително предвижда ограничаване на публичността на търговския регистър. Програма Достъп до информация (ПДИ) депозира първо в Министерството на правосъдието, а впоследствие и в Народното събрание критично становище по въпросния законопроект. В становището се отбелязва, че предлаганите изменения и допълнения на ЗТР противоречат на основни актове от националното и европейското право и създават риск от непрозрачност и нестабилност на стопанската сфера и пречат за правото на обществото на достъп до информация за търговците и за участието на публични фигури в бизнеса. Като страна-членка на ЕС България е задължена да спазва изискванията на общностното законодателство⁵⁸. Приетият през

⁵⁶ Фокус-група на БХК от януари 2011 г.

⁵⁷ Media and Politics, *Foundation Media Democracy*, 2011. <http://www.fmd.bg/wp-content/uploads/2011/02/media-and-politics-eng3.pdf>

⁵⁸ *Стандартите за публичността на търговците и достъпа до информация за тях са заложили в Директива 68/151/ЕЕС на Съвета, изм. с Директива 2003/58/ЕС на Европейския парламент и на Съвета относно изискванията за обявяване спрямо някои видове търговци и Директива 2003/98/ЕС на Европейския парламент и на Съвета за повторно използване (re-use) на информация от публичния сектор.*

2006 година ЗТР е напълно съобразен със законодателството на Европейския съюз. С публичността на данните в търговския регистър се гарантират стабилността на стопанския оборот, защитата на гражданите и самите търговци от измами, постига се сигурна и прозрачна среда за извършване на стопанска дейност. Пълната публичност на данните от търговския регистър е единственият начин граждани и търговци да са сигурни на кого дават парите си в дадена сделка, от кого получават вещни права и в кого инвестират. Тези стандарти за публичност и прозрачност на търговския регистър съществуват във всички демократични държави.

През 2010 г. се появиха и обезпокоителни случаи в практиката по прилагането на *Закона за достъп до обществена информация* (ЗДОИ). Граждани, поискали достъп до обществена информация от кмета на община Варна, бяха разследвани от Областна дирекция на МВР - Варна. Във връзка с провеждана гражданска кампания за прозрачност на обсъжданията на Общия устройствен план на община Варна, над 20 граждани подават заявления за достъп до информация на бланки с еднакво съдържание. С тях искат от кмета на града да предостави "писмените протоколи от всички проведени обществени обсъждания на предварителния проект на Общ устройствен план на община Варна, както и звуковите записи от обсъжданията". На 1 декември 2010 г. част от заявителите са призовани в Областна дирекция на МВР в качеството им на свидетели по досъдебно производство, образувано срещу неизвестен извършител. На призованите е отказана информация на какво основание е образувано то. Гражданите били разпитвани кой е направил типовата бланка за заявленията, имали ли са сътрудници в тази си дейност, къде е изработена и разпечатана бланката, как е разпространена.

Следва да се отбележат и няколко по-важни съдебни решения по дела за достъп до информация, които получиха своето разрешение през 2010 г. През ноември Административен съд - София град (АССГ) отмени отказ на главния секретар на президента на РБ да предостави достъп до стенограми от срещата на държавните глави на България и Русия през 2008 г. в София⁵⁹. Информацията бе поискана през пролетта на 2010 г. със заявление на журналиста от в. "Десант" в Бургас Лъчезар Лисицов. Съдът не прие доводите на ответника, че такава информация не е създавана. Съдът отхвърли и аргумента на президентството, че на обществото била предоставена достатъчно информа-

⁵⁹ Решение No. 3593 от 11.11.2010 г. на АС - София град.

ция чрез публикуването в медиите коментари за срещата. Според съда целта на ЗДОИ е гражданите да си съставят собствено мнение относно дейността на задължените по закона субекти, а това е възможно само чрез получаването на обществената информация в нейния автентичен вид. В резултат президентската администрация публикува в интернет страницата си стенограма от разговора между делегациите на двете държави, както и паметна бележка от срещата на "четири очи".

Имаше развитие и по воденето на съдебни дела срещу отказ на търговски дружества, които на практика са монополисти, с цел доказване, че същите са задължени да предоставят информация за субекти по ЗДОИ в качеството им на публичноправни организации⁶⁰. Успех в тази посока беше отбелязан по случай на председателя на сдружение "Обществен барометър", град Сливен - Юрий Иванов. Той обжалва отказ на ВиК дружеството в Сливен да предостави достъп до щатните разписания на служителите си по длъжности за периода 2003 - 2008 г. Отказът, мотивиран с твърдението, че ВиК не е задължен субект по ЗДОИ, бе отменен с решение на Административен съд - Сливен⁶¹, с което бе прието, че дружеството представлява задължен субект по ЗДОИ в качеството му на публичноправна организация. Срещу решението на първата инстанция бе подадена жалба от ВиК, по която е образувано дело във Върховния административен съд (ВАС). На 21 октомври делото бе насрочено от ВАС за разглеждане през юни 2011 г.

Въпросът за признаването на някои категории търговски дружества за задължени субекти по ЗДОИ в качеството им на публичноправни организации се поставя и в подкрепените от ПДИ дела на Петко Ковачев - директор на "Институт за зелена политика". През март 2010 г. г-н Ковачев подаде шест заявления до Министерството на енергетиката, икономиката и туризма, с които поиска информация, свързана с руско-българското сътрудничество в областта на енергетиката и проекта за изграждане на АЕЦ "Белене". Министерството отказа частично предоставяне на информация по едно от заявленията, а останалите препрати на Български енергиен холдинг ЕАД (БЕХ) и Национална електрическа компания ЕАД (НЕК), тъй като не разполагало с исканата информация. През май 2010 г. БЕХ и НЕК отказаха предос-

⁶⁰ Категория задължени субекти, въведена в ЗДОИ с изменение на закона от декември 2008 г.

⁶¹ Решение No. 102 от 13.07.2010 г. на АС - Сливен по а.д. No. 54/2010 г.

тавяне на исканата информация с мотив, че представляват търговски дружества и не са задължени субекти по ЗДОИ, въпреки че същите са изцяло собственост на българската държава. По случая са заведени седем съдебни дела, чието развитие предстои.

В резултат на подкрепено от ПДИ дело на журналистката от в. "Дума" Веселка Венкова срещу Министерския съвет бе получена информация за командировките на премиера в страната от встъпването му в длъжност до октомври 2009 г. Благодарение на воденото дело началникът на кабинета на премиера започна да изпълнява задължението си за съставяне на паметни записки за всяка от командировките на премиера и да предоставя достъп до тях при поискване. Проблем остава получаването на информация за пътните разходи при командировките на премиера в страната, тъй като се оказва, че тази информация вече не се администрирала от МС, а от Националната служба охрана (НСО) за разходите за наземен транспорт и от "Авиоотряд 28" за разходите за въздушен транспорт. Последните открития информация на същата журналистка с мотив, че представлява държавна тайна, тъй като част от исканите документи били маркирани с гриф за сигурност. По жалбата срещу отказа е образувано съдебно дело, чието разглеждане от АССГ предстои.

9. Свобода на сдружаването и на мирното събрание

През 2010 г., както и в предходни години, правото на свобода на мирно събрание и на сдружаване бе нарушавано от властите спрямо непопулярни етнически и религиозни малцинства. Македонските организации имаха възможност да честват необезпокоявани годишнини от важни исторически събития през април и през август извън населени места. На 12 септември кметът на община Благоевград разреши на няколко македонски организации да проведат честване в града на годишнината от убийствата на македонци през 1924 г., която македонските организации обозначават като Ден на геноцида. Събитието бе охранявано от полицията, която забрани на събралите се да веят знамена, да издигат плакати и да демонстрират по друг начин македонски символи. В хода на честването обаче няколко участници станаха обект на тормоз от страна на полицията. На един от организаторите бе съставен акт за административно нарушение и издадено наказателно постановление за глоба от 100 лева за неизпълнение на полицейско разпореж-

дане. Наказанието бе наложено поради това, че той е провел честването от 11:00 ч., а не между 13:00 и 14:00 ч. Според полицията, с писмо общината е определила време за провеждане на събитието, което е различно от първоначално заявеното от организаторите. Организаторите обаче твърдят, че те не са уведомени за промяната на часа на честването и че писмото на общината, с което тя се прави, не им е връчено. На 23 септември Районен съд - Благоевград потвърди наказателното постановление, но на 7 февруари 2011 г. Административен съд - Благоевград го отмени, като прие, че писмото на общината наистина не е връчено на организаторите. След полагането на венец на паметника на Гоце Делчев неизвестни лица свалиха лентата от него, на която бе изписано името на една от организациите (ОМО "Илинден"). По-късно същия ден действащ служител на ДАНС отправи обиди към двама от участниците и ги заплаши, че ще ги арестуват и "пребият от бой".

Както и в предходни години, през 2010 г. съдилищата продължиха да погазват правото на сдружаване на организациите на македонците в България. С решение от 19 февруари Благоевградският окръжен съд отказа регистрация на Сдружение на репресираните македонци в България, организация на македонците, която цели събиране на спомени и материали за репресирани македонци и за македонското наследство, както и оказване на правна помощ на пострадали от репресии. Съдът прие, че дейността на сдружението "ще засегне целостта на българската нация", а наименованието му въвежда в заблуждение, "тъй като съдържа политически, етнически и националистически подтекст". Това решение на Благоевградският окръжен съд бе потвърдено при обжалването от състав на Софийски апелативен съд в едно безпрецедентно по своята произволност решение от 14 юли. С него съдът определи, че формулираните в устава на сдружението цели и средства противоречат на член 6, ал. 2 от Конституцията, който забранява привилегиите на основата на народност, етническа принадлежност и произход. Той също така прие, че в България "няма обособен македонски етнос, а част от посочените в устава на сдружението цели внушават съществуването на такъв етнос, съставляващ малцинство". И двата съдебни състава решиха, след станали вече обичайни при разглеждането на дела за регистрация на македонски сдружения напълно произволни и дискриминационни допускания, че сдружението има цели, които са присъщи на политическа партия и следва да се регистрира по друг закон.

В едно от най-драстичните нарушения на правото на сдружаване, през септември двама души бяха осъдени, за пръв път от началото на демократичните промени, за образуване на политическа партия на религиозна основа. На 26 септември 2009 г. Росен и Атанас Йорданови, по-известни като "братя Юзеирови", учредиха на събрание на открито в с. Славяново партия Мюсюлман демократичен съюз (МДС), основана върху морално-етичните норми на исляма и на съвременната демокрация. В устава на партията, заимстван в значителна степен от устава на регистрирана християндемократическа партия, като цели се определят утвърждаването на мюсюлманските добродетели, гарантиране на личната свобода, икономическата и политическата стабилност в страната, демократичното развитие на България, признаване на съществуващите етнически, религиозни и национални малцинства и утвърждаване на международните норми за осигуряване на техните права и свободи. Уставът изрично определя, че партията осъществява дейността си в съответствие с Конституцията и действащото законодателство. Според него членството в партията е открито за всички български граждани, включително за такива с различна от исляма религия.

Това събитие предизвика неистова политическа и медийна истерия. Два дни след учредителното събрание министър-председателят на България г-н Бойко Борисов заяви, че партията е противоконституционна и допълни, че е разпоредил на службите за сигурност да извършат необходимите проверки. Подобни изказвания, оспорващи законността на учредяването на партията, направиха и представители на други парламентарни партии от тогавашното проправителствено мнозинство. През октомври 2009 г. президентът на Република България г-н Георги Първанов заяви по популярната Нова ТВ, че създаването на мюсюлманската партия на братя Юзеирови е "провокация към етническия мир", която "поставя на изпитание Конституцията и законовия ред в страната".

Четири дни след учредяването на партията срещу братя Юзеирови бе образувано досъдебно производство по редица членове на Наказателния кодекс. С присъда от 01.09.2010 г. Поповският районен съд ги призна за виновни за образуване на политическа партия на религиозна основа, престъпление по член 166 от НК, а единият от тях също и за провеждане на прекратен със заповед на кмета на община Попово митинг-събрание за учредяване на политическата партия. Той определи на единия брат общо наказание от една година лишаване от свобода условно с тригодишен изпитателен срок

по двете обвинения. Другият бе освободен от наказателна отговорност и му бе наложено административно наказание глоба в размер на 4 хиляди лева. През октомври Търговишкият окръжен съд потвърди присъдата. В мотивите си и двата съдебни състава приеха, че партията е затворена "от гледна точка на изискуемите ценности, които членовете ѝ и електоратът като цяло следва да е приел". Според Търговишкия окръжен съд с учредяването на партията и с поведението си жалбоподателите противопоставят правата на етническите и религиозните малцинства на принципа на единство на българската държава. През януари 2011 г. братя Юзеирови изпратиха жалба в Европейския съд по правата на човека в Страсбург.

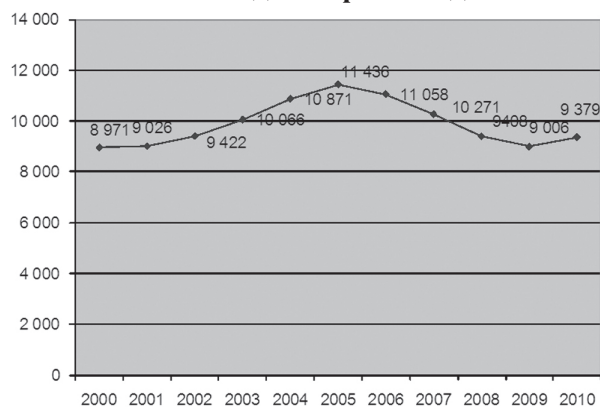
През ранната есен на 2010 г. няколко души, които през декември 2009 г. се събраха да учредят сдружение на помаците-мюсюлмани в с. Триград, община Девин, бяха призовавани от прокуратурата в гр. Смолян и разпитвани за техните намерения. Разпитваните се оплакаха пред БХК от грубото отношение на разследващите, много продължителното разпитване и провокативните въпроси, които им били задавани. Те описаха това като тормоз от страна на държавните органи върху общността на помаците.

10. Условия в местата за лишаване от свобода

Затвори и затворнически общежития

Към 31 декември 2010 г. в 12-те затвора и поправителния дом за непълнолетни в гр. Бойчиновци са били настанени общо 9 379 лишени от свобода. *Фигура 1* по-долу показва динамиката на броя на лишените от свобода в затворите и затворническите общежития през последните 11 години.

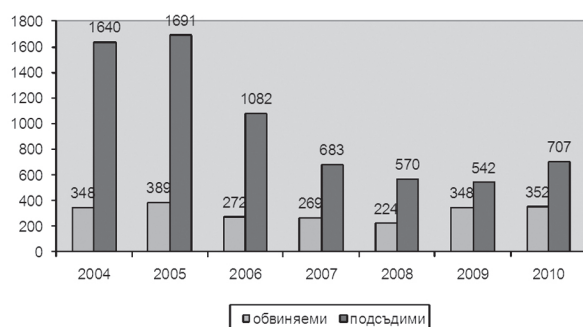
Фигура 1 - Брой лишени от свобода към 31 декември по години

Източник: ГД "Изпълнение на наказанията"

Тенденцията към намаляване на общия брой на лишените от свобода, която бе характерна за последните четири години, се промени и през 2010 г. този брой започна да нараства. Увеличение се наблюдава и на броя на подсъдимите лица в затворите. На *Фигура 2* по-долу е представен броят на обвиняемите и подсъдимите лица в затворите през последните седем години.

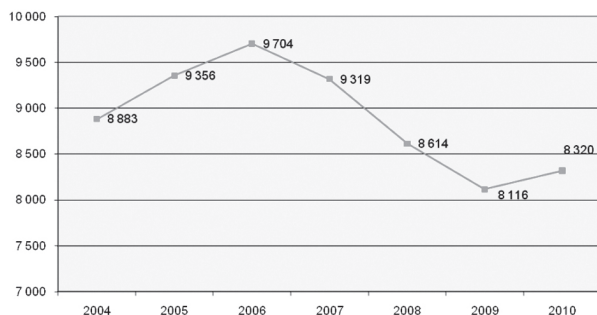
Фигура 2 - Брой обвиняеми и подсъдими лица в затворите към 31 декември по години

Източник: ГД "Изпълнение на наказанията"

За пръв път от 2006 г. се наблюдава и тенденция към увеличаване на броя на осъдените лица в затворите. *Фигура 3* по-долу показва броя на осъдените лица през последните години.

Фигура 3 - Брой осъдени към 31 декември по години

Източник: ГД "Изпълнение на наказанията"

След влизането в сила на новия *Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража* (ЗИНЗС) от 1 юни 2009 г. общекитията от преходен тип бяха премахнати. Към затворите останаха да функционират само общекитията от открит и закрит тип, в които броят на лишените от свобода отбеляза намаляване в сравнение с предходната година: в общекитията от открит тип - от 1853 на 1653, а в общекитията от закрит тип - от 905 на 835 към 31 декември 2010 г. Заедно с поредното райониране за изтърпяване на наказанията, това бе при-

чина за неравномерната населеност на корпусите на затворите, като тези от тях в затворите във Варна, Стара Загора и Бургас се оказаха най-пренаселени.

През последните десетилетия системата на българските затвори оставаше настрана от вниманието на управляващите. В резултат на това сградният фонд продължава да бъде силно амортизиран, а битовите и санитарно-хигиенните условия в тези от затворите, които нямат изградени санитарни възли в килиите, са под всякаква критика. От началото на 2010 г. влезе в сила *Наредба за определяне на стандарти за годишна бюджетна издръжка на един лишен от свобода*. Наредбата демонстрира загрижеността на властите да се съобразяват със стандартите за третиране на лишените от свобода, но не съдържа количествени или качествени стойности по отделните показатели. Поредна инициатива за затворите бе приетата на 8 септември 2010 г. *Програма за подобряване на условията в местата за лишаване от свобода*, в която проличават намеренията за провеждане на последователна и цялостна политика в наказателно-изпълнителната област. В програмата е отчетено, че пренаселеността в затворите от закрит тип е два до три пъти по-висока от европейските изисквания. Поради това за пръв път приемането на програмата е обвързано със задължение за българското правителство в срок от три години след нейното приемане да изпълни разпоредбата на член 43, ал. 3 на *Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража*, която изисква минималната жилищна площ за един лишен от свобода да е минимум 4 кв. м. Програмата съдържа конкретни мерки за подобряване на битовите условия и намаляване на пренаселеността. Заедно с нея правителството прие и *План за действие за периода 2011-2013 г.*, в който са конкретизирани сроковете, отговорните институции и очакваните резултати. Първият резултат от тези инициативи е отпуснатият терен през декември 2010 г. от Столичния общински съвет на Министерството на правосъдието, който е от 500 декара и е в близост до село Волюяк. На тази площ се планира изграждането на нов затвор за 2 000 осъдени, в който да бъдат преместени лишените от свобода от корпуса и общекитията към Софийския затвор.

Медицинското обслужване в затворите се открий като много сериозен проблем през 2010 г., а броят на жалбите на лишени от свобода, свързани с качеството и обема на лечението, отбеляза значително увеличение. Причините за това са няколко - недостиг на финансов ресурс, липса на достатъчно медицински персо-

нал и не на последно място, изолация на медицинското обслужване от системата на националното здравеопазване като материален стандарт, администриране, обем на медицинските прегледи, отчет, статистика, профилактика и превенция. Въпреки осъзнаването на проблема, Министерството на правосъдието не предприе мерки по отношение на медицинските центрове в затворите, които не изпълняват изискванията на *Закона за лечебните заведения* в това отношение. Към тези проблеми се добавят и липсата на независим контрол върху медицинските дейности и санитарно-хигиенните условия, които имат пряко отношение към здравния статус на лишените от свобода. Откритото демонстриране на безсилие на затворническата администрация да спре достъпа на наркотици зад решетките води след себе си до използване на една спринцовка от голям брой затворници със зависимости и съответно до непрекъснато увеличаване на броя на серопозитивните затворници. През 2010 г. в различни медийни изяви затворническата администрация е отчела, че затворите са благодатна почва за разрастването на ХИВ и хепатит, но не е предприела действия за изследване на проблема с оглед предотвратяване на епидемията.

Една от основните медийни теми, свързани с местата за лишаване от свобода през 2010 г., бе темата за лишени от свобода с по-висок социален статус (т. нар. ВИП-затворници), които по време на изтърпяване на присъдите си са били на свобода по медицински причини. Общественото внимание в такива случаи е насочено към факти, които може и да не са в нарушение на материалния закон, но които не се поместват в рамките на общественото разбиране за морала на институциите. В някои от затворите прави впечатление очевидната неравнопоставеност и привилегированото положение на тази категория лишени от свобода спрямо всички останали лишени от свобода, което във всеки конкретен случай дава основание да се допусне наличие на корупционна практика.

За разлика от пенитенциарните системи на повечето европейски страни, в България продължава да се налага наказанието "доживотен затвор без замяна", което на практика не може да се замени, освен чрез помилване. Досега обаче не е имало случаи на помилвания на наказани с доживотен затвор без замяна. Това наказание отнема на осъдения всякаква надежда за живот на свобода и превишава допустимия предел на страдание и унижение.

През август синдикатът на служителите в

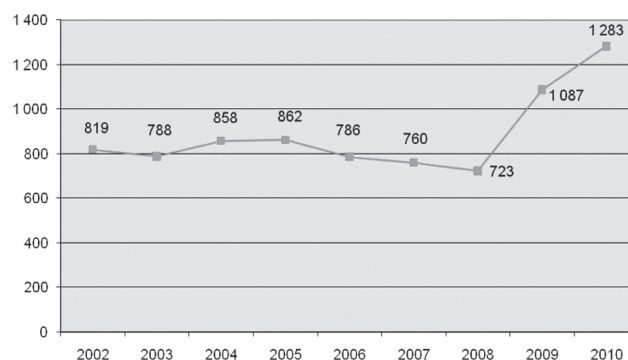
затворите апелира за увеличаване на надзорно-охранителния състав с аргумента, че охраната на затворите е "на ръба на минимума". Недостигът на охранителен персонал е системен проблем на затворите, от който страдат както самите служители, така и лишените от свобода. Този недостиг стимулира самоуправството и опитите за използване на затворници за контролиране на други затворници. Той има като резултат безпрепятствено разпространение на наркотици, нерегламентирани контакти, насилие между лишени от свобода и напрежение между затворници и надзиратели.

В началото на септември правителството подписа *Факултативния протокол към Конвенцията против изтезанията и друго жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание*. Държавите-страни по протокола се задължават да създадат механизъм за редовни посещения на местата за лишаване от свобода, осъществявани от независим международен орган (Подкомитет към Комитета на ООН срещу изтезанията) и национални органи за превенция. Целта е да се постигне предотвратяване на изтезанията и на жестокото, нечовешко или унижително отнасяне или наказание.

Следствени арести

През 2010 г. следствените арести в България бяха много по-натоварени в сравнение с предходните години. Към 31.12.2010 г. в общо 43-те следствени ареста бяха задържани по реда на НПК общо 1 283 обвиняеми лица.

Фигура 4 - Брой на обвиняемите в следствените арести към 31 декември по години

Източник: ГД "Изпълнение на наказанията"

Задържането на по-голям брой лица в килиите, отколкото позволява техният капацитет, каквато бе практиката и през 2010 г., доведе до рязко влошаване на битовите условия в следствените арести. Това бе характерно за тези от арестите в големите областни центро-

ве - Варна, Русе, Стара Загора, Пловдив, Шумен и др. Голяма натовареност се наблюдаваше и в арести в погранични населени места (Свиленград, Петрич и Сливница). Пренаселеността на по-големите арести се увеличаваше допълнително и от преведени "по делегация" лица за съдебни или за досъдебни процесуални действия. В някои от килиите за дълги периоди от време задържаните лица трябваше да ношуват по двама на легло или да спят на пода на килията и да задоволяват физиологичните си нужди в кофи пред всички останали обитатели на килията, поради невъзможност охранителният персонал да осигури достъп на всички задържани лица до санитарния възел. Арестите в Габрово, Петрич, Сливница и Пазарджик са разположени в подземни помещения. В повечето от тях килиите нямат прозорци, поради което няма проветрение, а осветлението е само изкуствено. Площта на килиите в някои арести е изключително малка. Непокритата площ за всяко от задържаните лица е не повече от един кв. м. В допълнение към този проблем се добавя липсата на площадки за престой на открито в повечето от арестите. Такива са изградени само в 16 от тях. В други десет са обособени помещения за раздвижване на закрито, а в 18 ареста няма площадки или помещения за раздвижване. Самостоятелни санитарни възли в килиите имат само девет от арестите. Причината за тези проблеми е, че сградният фонд на арестите не подлежи на реконструкции с оглед съобразяване със стандартите за третиране на задържани лица. Така например, няма никаква възможност в килиите на повечето от тях да се осигури пряка слънчева светлина, в 2/3 от арестите няма къде да бъдат изградени площадки за престой на открито и помещения за свиждане. Остава другото - изграждане на нови арести, което на този етап не се предвижда, или настаняване на обвиняеми в затворите, което би довело до увеличаване на наличната пренаселеност на килиите.

Правителствените мерки за решаване на проблемите на арестите все още са само декларативни. След приключване на управленския мандат на старото правителство Министерството на правосъдието отчете, че до средата на 2009 г. са били изготвени проекти за изграждане на нови арести в градовете Петрич, Габрово, Ловеч, Пловдив и Шумен и за подобряване на условията в съществуващи арести в градовете Видин, Русе, Хасково и Разград. Нито един от тези проекти не бе реализиран през 2010 г. В приетата на 8 септември 2010 г. *Програма за подобряване на условията в*

местата за лишаване от свобода е вписано само, че предстои преустройство на сградата на бившата болница на затвора в гр. Ловеч в следствен арест, изграждане на нов арест в бивша сграда на КАТ в гр. Габрово и изграждане на нов арест в сграда на старо военно поделение в гр. Шумен.

До настоящия момент лошите материални условия в арестите са дали основание на Европейския съд по правата на човека в Страсбург да произнесе значителен брой осъдителни присъди срещу България. Дори това обаче не е стимул за управляващите да предприемат мерки за хуманизиране на условията в тях.

Корекционно-възпитателни заведения за малолетни и непълнолетни правонарушители (СПИ и ВУИ) и домове за временно настаняване на малолетни и непълнолетни

Реформата на системата на корекционно-възпитателните заведения, възпитателните училища-интернати (ВУИ) и социално-педагогическите интернати (СПИ), която се коментира от едно десетилетие, все още не се е състояла. Не са на дневен ред и дългоочакваните реформи в областта на правораздаването за малолетни и непълнолетни правонарушители. През последните 12 години броят на интернатите бе намален от 33 на 9 в резултат от осъзнаване от страна на правораздавателните органи на липсата на възпитателен ефект от пребиваване на деца във ВУИ и СПИ и направените законодателни промени, които ограничиха произвола при настаняването на деца в тези институции след въвеждане на съдебно настаняване. Тази мярка обаче не можа цялостно да гарантира съблюдаването на правата на децата в риск. Процедурата по настаняване не отговаря на стандартите за справедлив съдебен процес. Основанията за настаняване в случай на "противообществени прояви" дискриминират децата с това, че допускат лишаване от свобода за деяния, които не са престъпления, когато са извършени от възрастни. Все още във ВУИ и СПИ има смесване на деца, настанени по чисто социални индикации, с деца - извършители на престъпления. Сериозен проблем е отдалечеността на интернатите от големите градове, което пречатства възможностите за социална адаптация на децата, качествено медицинско обслужване, осигуряването на транспорт и набирането на квалифициран педагогически персонал. Това в крайна сметка се отразява на учебния и на възпитателния процес, който не е възможно

да се поддържа на нивото на този в останалите общообразователни училища. Всичко това налага необходимостта да се преразгледа смисълът от съществуването на ВУИ и СПИ в настоящия им вид. Необходимо е също така да се потърсят алтернативи за корекционно въздействие по отношение на децата в конфликт със закона. В този дух са и препоръките към България на Комитета по правата на детето от 23 юни 2008 г., съгласно които е необходимо:

- установяване на система от специализирани съдилища за деца в конфликт със закона;
- отхвърляне на понятието "противообществена проява";
- отказ от наказване на девиантно поведение на деца под възрастта за наказателна отговорност; вместо това, определяне на "социални и защитни мерки";
- установяване на система от алтернативни на лишаването от свобода социално-образователни мерки и тяхното ефективно прилагане;
- прибягване до лишаване от свобода, включително в институции за принудително възпитание, само в крайни случаи;
- осигуряване на възможност за контакт на децата в конфликт със закона с техните семейства и с организации на гражданското общество.

В домовете за временно настаняване на малолетни и непълнолетни (ДВНМН) в София, Пловдив, Варна, Бургас и Горна Оряховица се настаняват деца, извършили противообществени прояви, деца без постоянен адрес, както и скитащи, просещи или деца, отклонили се от заведения за задължително възпитание или принудително лечение. Тези домове са в системата на Министерството на вътрешните работи. Престоят на деца в тях има наказателни функции, а условията имат всички характеристики на задържане под стража. Съгласно подзаконов нормативен акт на МВР престоят в ДВНМН не може да бъде повече от 15 дни и се разпорежда от прокурор. В изключителни случаи срокът на престоя може да бъде продължен до два месеца. Настаняването на деца в тези домове не може да бъде обжалвано в съд. Противоречие с местното и международното законодателство има и по отношение на правото на децата на адвокатска защита от момента на задържането, по време на престоя или след налагането на такава мярка, както и невъзможността децата, настанени в ДВНМН, да посещават училище.

Кризисни центрове за деца

През 2010 г. БХК осъществи мониторинг на системата на кризисните центрове за деца в България. През годината функционираха 12 такива институции за деца, жертви на насилие и трафик, с общ капацитет 123 места, които се разкриват от общините. Настаняването на деца в кризисен център, макар и дефинирано в член 36 от *Правилника за прилагане на Закона за социалното подпомагане като социална услуга* - резидентен тип, на практика е настаняване в специализирана институция и има характеристиките на лишаване от свобода. Децата са постоянно заключени и нямат право да излизат навън без придружител. При бягство незабавно се уведомяват органите на МВР и детето се обявява за издирване. Според т. 25 от допълнителните разпоредби на *Правилника за прилагане на Закона за социалното подпомагане* кризисните центрове предоставят услуга за срок до шест месеца.

Процедурата за настаняване в кризисните центрове за деца е уредена в *Закона за закрила на детето* и предвижда възможност за първоначално административно настаняване от директорите на регионалните дирекции "Социално подпомагане". В едномесечен срок от издаване на заповедта за настаняване директорите следва да внесат искане в районния съд, който на свой ред следва да се произнесе по законността на настаняването в срок от един месец. Така процедурата не съответства на изискването за кратък срок на произнасяне по смисъла на член 5, т. 5 от ЕКПЧ.

Практиката на съдилищата през 2010 г. бе твърде различна. Някои определят датата на административното настаняване като начална за определения със съдебното решение престой. В други случаи обаче, начална е датата на влизане в сила на съдебното решение, което може да е до два-три месеца след фактическото настаняване. Така на практика се стига до продължителни периоди на престой над шест месеца, който отново води след себе си институционализиране на децата. Наблюдението на БХК установи редица случаи на нарушаване на сроковете по процедурата за настаняване и на продължителността на настаняването. В един такъв случай дете бе настанено в кризисен център в продължение на девет месеца само с административна заповед, без изобщо да е инициирана съдебна процедура за настаняването му. Тези и други нарушения на правата на деца се дължат както на липсата на знания и опит на отговорни държавни служители, така и на новото и неprecizно законодателство, свърза-

но с процедурата и престоя на деца в кризисни центрове.

По данни на Агенцията за социално подпомагане броят на заповедите на директорите на дирекции "Социално подпомагане" за настаняване на деца в кризисни центрове през 2010 г. е бил 259. Като нова социална услуга настаняването в кризисни центрове осигурява необходимата степен на закрила за деца-жертви на трафик и насилие. В същото време, то би трябвало да бъде разумна алтернатива на настаняването на деца в корекционно-възпитателни институции. На практика обаче дирекциите "Социално подпомагане" и на покъсен етап съдилищата не се съобразяват с профила на тези центрове и настаняват в тях както деца, жертва на домашно насилие, така и деца, извършители на кражби, бегълци от домовете си или от училище, които деяния биват тълкувани като "противообществени прояви". В единични случаи в тях се настаняват деца, жертва на международен трафик, а тези от тях, които биват принуждавани да проституират или да извършват кражби, се приемат като деца, жертва на вътрешен трафик. През 2010 г. няколко деца бяха настанени в кризисни центрове с психични разстройства, въпреки невъзможността в тях да им се осигури адекватна грижа.

11. Защита от дискриминация

На 28.04.2010 г. Министерският съвет (МС) взе решение да намали състава на Комисията за защита от дискриминация (КЗД) от девет на пет души, мотивирайки се с необходими финансови икономии. На 30.03.2010 г. БХК изпрати отворено писмо до премиера, парламента и президента, подкрепено от още десет неправителствени организации, с което настоя съставът на КЗД да не бъде редуциран. Въпреки това, на 30.04.2010 г. МС внесе в парламента законопроект за намаляване състава на КЗД. На 13.05.2010 г. БХК отправи ново отворено писмо до Народното събрание (НС), в което го призова да отхвърли законопроекта. Писмото бе подкрепено от общо 26 граждански организации. Като последица на 21.05.2010 г. МС внесе нов законопроект, този път намаляващ състава на КЗД на седем души. Междувременно председателят на Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността на Съвета на Европа, Нилс Музниекс и комисарят по човешки права на Съвета на Европа, Томас Хамарберг също подложиха на критика атаката срещу КЗД. Холандският хелзинкски

комитет изпрати отворени писма до Агенцията за основни човешки права на Европейския съюз и холандското Министерство на външните работи, призовавайки ги да защитят КЗД пред българското правителство. Игнорирайки масовите критики и протести, на 28.07.2010 г. НС прие на първо четене законопроекта за изменение на *Закона за защита от дискриминация*, с който съставът на комисията се намалява на седем човека. На същата дата БХК публично се противопостави на гласуването лимитиране на КЗД. Към момента законопроектът все още е в парламента и не е гласуван на второ четене.

През 2010 г. изтече мандатът на настоящия състав на КЗД - през април на парламентарната квота, а през май на президентската квота. С отвореното писмо до президента, парламента и премиера от 30.03.2010 г. БХК и още десет организации поискаха определянето на новите членове на комисията да стане по прозрачна процедура с възможност за граждански номинации, както и посочването на ясни мотиви за избор на отделните членове. Властите напълно игнорираха тези искания. Към момента комисията действа със стария си състав, въпреки изтеклия му мандат - положение, което създава несигурност в работата ѝ. Неясно е защо президентът и НС бездействат и не избират нови членове на КЗД.

През 2010 г. КЗД продължи своята положителна практика по прилагане на *Закона за защита от дискриминация*. Част от тази практика бе свързана с дискриминация на хора с увреждания. През декември КЗД осъди Главна дирекция "Изпълнение на наказанията" (ГД "ИН") към Министерството на правосъдието (МП) за неосигуряване на достъпна архитектурна среда в следствения арест в Пазарджик. Делото е заведено от човек с увреждания (ползвател на инвалидна количка), задържан в ареста. КЗД задължи ГД "ИН" да настанява следствените лица с увреждания само в арести, в които е изградена достъпна архитектурна среда. През ноември КЗД осъди игумена на Троянския манастир за тормоз над хора с увреждания и липса на достъпна архитектурна среда в манастира. Делото беше заведено от човек, ползващ инвалидна количка, който заедно с други хора с увреждания се опитал да посети Троянския манастир, но бил изгонен от игумена с обиди, свързани с увреждането му. КЗД наложи глоба на игумена и го задължи да осигури достъпна архитектурна среда в манастира. С няколко решения през годината КЗД осъди и редица доставчици на услуги (банки, застрахователно дружество) и Из-

пълнителната агенция по рибарство и аквакултури за липсата на достъпна архитектурна среда в сградите им във Видин. По аналогични случаи между жалбоподателя и други четири банки и водния доставчик във Видин бяха постигнати споразумения за изграждане на достъпна архитектурна среда в сградите им.

През юни петчленен състав на Върховния административен съд (ВАС) отмени решение на тричленен състав на същия съд, с което бе отменено осъдително решение на КЗД. Комисията осъди министъра на образованието, Регионалният инспекторат по образованието - Бургас, директора на общообразователно училище в Бургас и учителка за това, че, като не са осигурили подкрепяща образователна среда за първокласник с хиперкинетично разстройство, са извършили спрямо него пряка дискриминация по признак "увреждане". ВАС постанови, че училищните власти са длъжни да осигурят на детето подкрепяща среда, тъй като тя е задължително условие за провеждането на ефективно интегрирано образование. Според съда тя включва необходимата на детето психолого-педагогическа подкрепа за ефективно обучение в рамките на обикновените класове.

По жалба на сдружение на хора с увреждания през юни кметът на община Пловдив бе осъден от КЗД заради липсата на достъпна архитектурна среда в града, въпреки предприетите от него частични действия в тази насока. През май комисията осъди и кмета на Габрово заради липсата на достъпна среда в етнографския комплекс "Етъра", като го глоби и задължи да преустанови нарушението. Делото бе образувано по жалба на жена, ползваща инвалидна количка, която не е могла да влезе в комплекса заради настланите с калдъръм пътеки, по които колички не могат да се движат. През април КЗД осъди Столична община и "Столичен автотранспорт" АД заради неосигуряването на достатъчен брой автобуси, пригодени за хора, ползващи инвалидни колички, неосигуряването на обучение и инструктаж на шофьорите за експлоатиране подвижните рамки на автобусите, снабдени с такива, неадекватното обозначаване на превозните средства и неосигуряването на персонална информация за шофьорите, в случай че някой иска да подаде сигнал срещу тях. Комисията задължи кмета и компанията да премахнат тези дефицити и ги глоби. По жалба на хора със зрителни затруднения през септември КЗД осъди Столична община за неосигуряването на достъпен транспорт и я задължи да осигури на незрящите хора достъп до тези услуги. През

ноември КЗД осъди директорка на столично помощно училище и министъра на образованието за тормоз над ученици с увреждания и техните родители. Децата били преместени в помощно училище с недостъпна архитектурна среда. Директорката на училището бе глобена, а на министърът на образованието КЗД даде предписание да осигури достъпна среда.

През февруари и през октомври ВАС на две инстанции потвърди предписания на КЗД до висше учебно заведение да не поставя възрастови ограничения в конкурсите за научните звания "асистент", "научен сътрудник" и "преподавател", както и да обяви нов конкурс за званието "асистент", този път без възрастови ограничения. Съдът посочи, че подобни възрастови изисквания, независимо че са предвидени в закон, са дискриминационни, в противоречие с правото на Европейския съюз и като такива следва да не се прилагат. И в друг случай през юни КЗД осъди университет за пряка дискриминация заради възрастово ограничение в конкурс за длъжността "асистент", предвидено в *Закона за научните степени и научните звания* (отм.). Комисията задължи университета в бъдеще да не ограничава достъпа до длъжности на основата на възраст.

През юли КЗД даде задължителни предписания на Съвета за електронни медии (СЕМ) да санкционира национална телевизия за излъчването на сексистка реклама, засягаща достойнството на жените и представляваща тормоз по признак пол. Производството пред КЗД бе образувано по сигнал на СЕМ, който бил сезиран с жалба от сдружение "Български фонд за жените". КЗД върна сигнала на СЕМ за произнасяне по същество.

КЗД се произнесе и по няколко случая, свързани със слово на омраза. През май и през юли тя двукратно осъди вестник за тормоз над хомосексуалната общност посредством изграждане у читателите на негативна стереотипизирана представа за нехетеросексуалните. КЗД задължи издателя на вестника да приеме правила за самоконтрол, недопускащи публикуване на дискриминационни статии. По сходен случай през юли КЗД осъди друга печатна медия не само за тормоз над хомосексуалните хора, но и за пряка дискриминация и преследване на жалбоподателите, тъй като след завеждане на делото пред комисията вестникът публикувал статия, ругаеща жалбоподателите. И в този случай КЗД задължи издателя да въведе правила за самоконтрол и му наложи високи глоби. През ноември КЗД глоби собственик на интернет медия за допускане на тормоз по етнически признак, изразяващ

се в расистки и призоваващи към насилие коментари от читатели във въпросния сайт. Комисията задължи собственика на интернет страницата да не допуска бъдещи такива дискриминационни актове. През септември КЗД осъди депутата Яне Янев за тормоз по признаците "религия", "обществено положение" и "политическа принадлежност" спрямо общински кмет. Народният представител публично бе оприличил кмета на Осам Бен Ладен. Комисията глоби Янев и го задължи в бъдеще да се въздържа от такъв тормоз. През декември КЗД осъди и екстремиста Боян Расате от Български национален съюз за тормоз и подбуждане към расова дискриминация. В предаване, излъчвано по радиото и телевизията, на тема приемането на бежанци от Африка в България Расате многократно окачествява хората от Африка като "нееволуирали същества" и престъпници и внушава на аудиторията, че мигрантите застрашават българското общество. Комисията му наложи високи глоби и го задължи да спре да тормози и подбужда към расова дискриминация.

През май КЗД глоби за тормоз по етнически признак мъж, удрял и заплашвал с расистки обиди човек, самоопределящ се като турчин. Прокуратурата обаче отказа да разследва случая. През август КЗД осъди за пряка дискриминация и преследване собственик на сладкарница, забранил роми да посещават заведението му. Две жени били изгонени. По време на производството пред КЗД ответникът опитал да склони работеща при него жена да лъжесвидетелства в негова полза, а след отказа ѝ я отстранил от работа. Собственикът е осъден и заради отказа си да предостави на КЗД поискани от нея документи. КЗД му наложи високи глоби и го задължи в бъдеще да не дискриминира и да не допуска дискриминация от страна на служителите си, както и да постави на видни места в заведението разпоредби от *Закона за защита от дискриминация*, указващи какво е дискриминация и към кой орган могат да се обръщат пострадалите. По същото дело комисията осъди и кмета на общината, в която се намира сладкарницата, за това, че въпреки многократните оплаквания на хора, пострадали от етническа дискриминация в сходни случаи, той не е предприел никакви мерки за защитата им. Освен глоба, КЗД наложи на кмета предписания да предложи на общинския съвет нормативни изменения, които да забранят етническата дискриминация при достъпа до стоки и услуги, и да осигури система за ефективно наблюдение и преследване на дискриминационни ак-

тове. Освен това КЗД предписа на Комисията за защита на потребителите периодично да проверява дали на територията на общината се спазва забраната за дискриминация, установена в *Закона за туризъм*.

На 1 септември дирекция "Миграция" при Министерството на вътрешните работи бе осъдена от КЗД заради отказа ѝ да издаде документ за задгранично пътуване на постоянно пребиваващ у нас палестинец, оказал се *ipso facto* без гражданство. КЗД приема, че това третиране на жалбоподателя представлява дискриминация по признаците "народност" и "гражданство" и нарушава правото му на свободно придвижване на територията на Европейския съюз (понеже е женен за българска гражданка). КЗД установи, че правото на защита на жалбоподателя също е нарушено, тъй като забраната за напускане на страната не е наложена като законоустановена принудителна административна мярка, а реално е отказ поради липса на "правна възможност" в приложимата уредба, който не може да бъде атакуван пред съд или друг орган. Комисията препоръча на министъра на вътрешните работи да предприеме действия за синхронизиране на националното право с това на ЕС и да не допуска мерки, ограничаващи правния статус на чужденците без гражданство у нас. КЗД препоръча на министъра да предприеме и действия за ратифициране на *Конвенцията за статута на лицата без гражданство* от 1954 г.

През април КЗД осъди електроразпределително дружество за дискриминация по признак "народност" спрямо жена, притежаваща магазин в квартал, населен предимно с роми, заради това, че електромерът ѝ е монтиран на височина, която ограничава достъпа ѝ до него. КЗД предписа на дружеството да преустанови нарушението и занапред да се въздържа от подобни. През септември КЗД осъди три вещи лица за пряка дискриминация по признаците "етническа принадлежност", "имуществено състояние" и "образование" спрямо свидетели в наказателен процес. Експертите изготвили съдебно-счетоводна експертиза, според която свидетелите не били в състояние да развият релевантния търговски оборот поради малцинствения си произход, ниските си доходи и неграмотността си. КЗД глоби вещите лица.

През септември КЗД препоръча на министър-председателя и на министъра на правосъдието да вземат мерки за криминализиране на престъпленията срещу личността, извършени по расистки подбуди, в съответствие с *Международната конвенция за премахване на всички*

форми на расова дискриминация. Производство-то бе започнато по жалба на човек от африкански произход, който през 2007 г. бе нападен от скинар, по-късно осъден за опит за убийство по хулигански подбуди. Според пострадалия, той не е получил защита срещу извършения спрямо него акт на расизъм, тъй като в *Наказателния кодекс* липсва квалифициран състав на опит за убийство по расистки подбуди.

През юли КЗД осъди здравния министър за пряка дискриминация по възрастов признак на жените, навършили 43 г., тъй като според медицинския стандарт, уреждащ асистираната репродукция, те не могат да се ползват от лечение на стерилитет чрез вземане на овоцити посредством яйчникова пункция. Няколко месеца по-късно, през октомври министърът бе осъден отново, този път и заради двете възрастови ограничения в медицинския стандарт - за жени над 43 г. и за жени над 45 г. И в двата случая комисията задължи министъра да отмени дискриминационните разпоредби.

През май общинският съвет на Пазарджик бе осъден от КЗД за пряка дискриминация по признак "сексуална ориентация" заради приемането на наредба, забраняваща на гражданите да демонстрират публично сексуалната си ориентация. КЗД задължи общинския съвет да отмени ограничителната разпоредба и да се въздържа от приемането на подобни.

През ноември комисията осъди Националната здравноосигурителна каса (НЗОК) за пряка дискриминация по признак "възраст" и тормоз по признак "имуществено състояние" върху пациентите, страдащи от фенилкетонурия, които са навършили или им предстои да навършат 18 г. Болните се нуждаят от специални животоподдържащи храни през целия си живот, но НЗОК ги осигурява безплатно само на лица под 18 г. КЗД задължи касата да преустанови нарушението и препоръча на министъра на здравеопазването да поправи съответната нормативна база. Освен това препоръча на министър-председателя да вземе мерки здравното законодателство да гарантира равнопоставеност на пациентите, страдащи от редки заболявания, като цяло. В друг случай през юли КЗД установи, че НЗОК пряко дискриминира по признаците "възраст" и "имуществено състояние" страдащите от хиперамиемия, на които предстои да навършат 18 г., тъй като не им осигурява безплатно необходимите храни и добавки след тази възраст. Комисията препоръча на касата да осигури безплатно необходимите храни за всички, страдащи от хиперамиемия, без оглед на възрастта им. По съ-

щото дело КЗД отправи препоръки до НЗОК и Министерството на здравеопазването да проверят дали на световния пазар има лекарство, аналогично на едно от предоставяните от касата лекарства за лечение на хиперамиемия, но приложимо само за деца и ако установи, че такова съществува, да го въведе и на българския пазар. На министъра на здравеопазването препоръча още да осигури уреди за ежедневно индивидуално замерване нивото на амоняк в организма на болните в битови условия, така, както са осигурени за замерване на кръвната захар у диабетиците, както и да вземе мерки за осигуряване адекватна нормативна база, регламентираща ясно как да се извършва лечението на пълнолетните, болни от хиперамиемия.

През юни КЗД осъди здравния министър за пряка дискриминация по признаците "увреждане" и "човешки геном" заради неосигуряването на животоподдържащ лекарствен препарат за страдащите от болестта на Уилсон в период от почти една година. Комисията задължи министъра да осигурява на болните необходимото лекарство без прекъсване и да не допуска действия, застрашаващи живота и здравето им. През юли министърът на здравеопазването бе осъден за дискриминация по признак "увреждане" и заради неосигуряването на безплатни медикаменти за болестта Алцхаймер. КЗД го задължи да включи това заболяване и сходните му в списъка с лекарства, заплащани от НЗОК.

На 25 март ЕСПЧ осъди България за нарушение на член 14 (забрана на дискриминацията) във връзка с член 6 на ЕКПЧ по делото *Параскева Тодорова срещу България*. Жалбоподателката е жена от ромски произход, която е осъдена на ефективно лишаване от свобода за присвояване. През 2005 г. Пловдивската районна прокуратура повдига обвинение срещу жалбоподателката за това, че чрез измама е присвоила 2 600 лева и бижута. Жалбоподателката поддържа пред съда, че на въпросната дата е била на лекар на около 100 км от мястото на престъплението, като представя и документ за преглед. В хода на процеса защитата ѝ признава, че тя е осъждана в миналото за кражби, но последната ѝ присъда е отпреди 20 години. В обвинителната си реч прокурорът предлага налагане на условна присъда поради превес на смекчаващите вината обстоятелства и предвид здравословното състояние на жалбоподателката. Въпреки това, Пловдивски районен съд я осъжда да изтърпи ефективно три години лишаване от свобода, като измежду другите данни за жалбоподателката в

присъдата е посочен и ромският ѝ произход. Мотивирайки отказа си да наложи условна присъда, районният съд посочва "[...] съществуващото чувство на безнаказаност, особено сред представителите на малцинствата, за които условната присъда не е присъда [...]". Горните инстанции потвърждават присъдата, като споделят тези мотиви, без да обсъдят аргументите на жалбоподателката за наличието на етнически предразсъдъци у първоинстанционния съд. Според ЕСПЧ споменаването на етническия произход, както и експлицитно изразеното мнение за малцинствата създават чувството, че наказанието е наложено с цел да послужи за пример на цялата ромска общност. Според Съда жалбоподателката е лишена от правото си на справедлив съдебен процес именно заради ромската си етническа принадлежност. Той подчертава изключителната тежест на това нарушение, като посочва, че в съвременните мултикултурни европейски общества премахването на расизма е приоритетна цел за всички страни-членки, а българските съдилища са длъжни да се съобразяват с конституционния принцип за равенство на гражданите пред закона.

12. Право на убежище, свобода на придвижване

Правото на убежище и международна закрила е закрепено в *Конституцията*, *Конвенцията за статута на бежанците* на ООН от 1951 г. и *Протокола* към нея от 1967 г., а също така и в специалния национален *Закон за убежището и бежанците* (ЗУБ) от 2002 г. Съгласно нормативната уредба България предоставя четири форми на закрила за чужденци, жертви на преследване и нарушение на основните им права, а именно - убежище, статут на бежанец, хуманитарен статут и временна закрила.

През 2010 г. правните гаранции и практическите възможности за упражняване правото на убежище и международна закрила в България претърпяха значително отстъпление в сравнение с предходните години. Правителството претърпя пълен провал в осъществяването на заявените цели за реформа и реорганизация на правната и на институционалната уредба и организация за подобряване на положението на търсещите закрила, бежанците и чужденците с предоставен хуманитарен статут в България. В много отношения вместо подобрене настъпи влошаване на достъпа на чужденците, нуждаещи се от международна закрила до

редица признати им от закона основни процесуални и социални права, в това число - правото на правна помощ по време на административните производства за предоставяне на статут, правото на незабавно настаняване в регистрационно-приемателен център, социална помощ и здравно осигуряване след регистрация на молбата за закрила и т.н.

В продължение на десет поредни години бе отлагано откриването на транзитния център в с. Пъстрогор към Държавна агенция за бежанците (ДАБ), намиращ се в района на българо-турско-гръцката граница. 2010 г. не направи изключение в този смисъл, като този път отлагането бе за неопределен срок. Съгласно закона транзитните центрове се създават за регистрация, провеждане на производства за определяне на отговорната държава-членка и ускорени производства по молбите за закрила, подадени на държавната граница. Липсата на териториално поделение на ДАБ на най-важната входна граница на страната, през която влиза основният имиграционен поток, води до липса на всякаква организационна възможност за регистрация като търсещи закрила на онези чужденци, които законосъобразно заявяват своето искане да получат международна закрила още на самата граница пред органите на Гранична полиция. От своя страна, Главна дирекция "Гранична полиция" продължи да изпълнява възложените ѝ функции без да предвиди и планира в своя бюджет средства за превод и комуникация по отношение на всички задържани на границата чужденци. Без писмен и особено устен превод от съответния говорим език, Гранична полиция не бе в състояние да осигури надлежната регистрация и на търсещите закрила, и на техните молби по реда на член 58, ал. 4 от ЗУБ, тъй като не бе в състояние да осъществи дори елементарна комуникация с тях. През 2010 г. се наблюдаваха патологични ситуации, в които органите на Гранична полиция и следствието изискваха от чужденците, понякога дори и за целите на наказателното производство и повдигане на обвинение по член 279 от НК, да заплащат сами за извършваните преводачески услуги. Ето защо, през 2010 г. търсещите закрила чужденци имаха възможност да реализират правото и задължението си да подадат молба за закрила на границата само при помощта на адвокатите и преводачите, осигурени от БХК.

Независимо от това, дори онези търсещи закрила чужденци, които успяваха да регистрират молбата си за закрила на границата, не можеха да се възползват от правата си на

настаняване, социална помощ и здравно осигуряване, тъй като мнозинството от тях бяха превеждани в Специалния дом за временно настаняване на чужденци (СДВНЧ) в кв. Бусманци, София, вместо в транзитен или регистрационно-приемателен център към ДАБ. Тази практика, датираща от 2007 г., продължи да се осъществява на основание член 16, ал. 1, т.3 от *Наредбата за отговорността и координацията между ДАБ, ГДГП и ДМ-МВР* от 2008 г., макар нормата да бе в пълно противоречие с член 29, ал. 1, т.2 във връзка с член 20 от ЗУБ, нормативен акт от по-висок ранг, а така също и в нарушение на общопризнатите европейски нормативни стандарти по приемането и по-специално на член 18, ал. 1 от *Директива 2005/85/ЕО* за минималните стандарти относно процедурата за предоставяне и отнемане на статут в държавите-членки. През 2010 г. Държавната агенция за бежанците продължи да използва като оправдание за тази незаконосъобразна практика недостатъчния капацитет на регистрационно-приемателните си центрове, но без да предприема никакви други практически мерки за преодоляването ѝ. В резултат на тази незаконна практика търсещите закрила, задържани в СДВНЧ след подадена и регистрирана молба за закрила на границата, престояваха между две и пет седмици в условия на задържане до освобождаването им от ДАБ за идентификация, регистрация и настаняване. Въпреки че средният период на задържане на търсещи закрила в СДВНЧ значително намаля в сравнение с 2009 г. (ставайки между три седмици и шест месеца), все още директният и безпрепятствен достъп до бежанска процедура не им бе осигурен.

През 2010 г. районните прокуратури в региона на границата с Турция и Гърция инициираха кампания за провеждане на наказателни производства на основание незаконно влизане на територията на България спрямо търсещите закрила чужденци, дори когато молбите им за закрила бяха вече заявени и регистрирани. Тази политика и практика бе в директно нарушение на член 279, ал. 5 от НК и член 31 от *Конвенцията за статута на бежанците*. Като се има предвид изискването за отказ от наказателно преследване на това деяние, когато е извършено с цел да се упражни правото на убежище и международна закрила, очевидната цел на тази практика не бе нищо друго освен изкуствено повишаване на ефективността на съответните прокуратури с оглед на сравнително лесната доказуемост на престъплението незаконно влизане на територията. Като резултат

от тази злоупотреба местните наказателни отделения на съдилищата постановиха осъдителни присъди спрямо 74 търсещи закрила, което представляваше 25% от общия брой на подадените молби за закрила на границата 296 чужденци.

През 2010 г. в България бяха регистрирани общо 1 008 търсещи закрила. 296 от тях бяха регистрирани на границата, като 183 от регистрираните на границата търсещи закрила, или 61%, бяха задържани в СДВНЧ - Бусманци. Едва 113 търсещи закрила, или 39%, получиха директен достъп до процедура и настаняване в регистрационно-приемателните центрове на ДАБ. Общо 580 търсещи закрила бяха задържани през 2010 г. 380, или 65%, бяха освободени в срок от един месец.

Правна помощ на търсещите закрила по време на производството за предоставяне на статут не бе осигурена през цялата 2010 г. Държавната агенция за бежанците отмени без никакво разумно обяснение финансираната от Европейския бежански фонд правна помощ, която следваше да се предостави на търсещите закрила. Всички производства по реда на ЗУБ бяха провеждани при пълна липса на адвокатска защита и представителство. Това повлия на ефективността и законосъобразността на провежданите административни процедури и доведе до неизбежен срив в рейтинга на признаване и предоставяне на статут и закрила в България. Търсещите закрила редовно докладваха за предубедено провеждане на процедурните интервюта, некоректно съставяне на протоколи, отказ за събиране на доказателства, неправилно описване на предаваните доказателства и т.н. Този формален подход демотивира значителна част от търсещите закрила да останат в България и да изчакат изхода от производството им за закрила и причини спирането на 7% и прекратяването на 19% от производствата пред Държавната агенция за бежанците.

Свободата на придвижване е закрепена в член 13 от *Всеобщата декларация за правата на човека*, член 12 от *Международния пакт за граждански и политически права* и в член 35 във връзка с член 27, ал. 1 и член 26, ал. 2 от *Конституцията*. Постигнатият през 2009 г. значителен напредък в защитата на правото на свобода на придвижване на гражданите на трети държави чрез въвеждането във вътрешното законодателство на *Директива 2008/115/ЕО* за съжаление не беше продължен през 2010 г. Въведеният в националното законодателство максимален срок за задържане на незаконните мигранти в СДВНЧ продължи да бъде прила-

ган като норма, а не като изключение по отношение на тези от тях, подлежащи на депортиране от територията на страната. Не бе коригирано под никаква нормативна или практическа форма допуснатото при транспонирането на директивата в закона отклонение от европейските стандарти, по-специално разширената възможност на съда да удължава задържането отвъд максималния срок (член 46а, ал. 4 във връзка с член 44, ал. 8 ЗЧРБ). Освен това, съдебният контрол върху административното задържане за депортиране или експулсиране е уреден в закона като задължителен едва след изтичането на крайните срокове по директивата. По този начин съдебният контрол върху лишаването от свобода с административна мярка, налагана чрез полицейска заповед, не е автоматичен и незабавен, а се отлага във времето с шест месеца, което е нарушение на разпоредбата на член 5, т.4 от ЕКПЧ за съдебен контрол над задържането. Този подход спрямо гражданите на трети държави е изцяло дискриминационен и несъответен както на дължимите стандарти за защита правата на човека, така и на възприетите вече в националното законодателство и практика механизми за идентична защита по отношение на обвиняемите в наказателните производства (членове 63-65 от НПК).

През декември 2010 г. БХК публикува националният доклад "Задържани, вместо защитени" за задържането на уязвими търсещи закрила и нелегални мигранти на територията на България като част от общоевропейския доклад DEVAS (Detention of Vulnerable Asylum Seekers). Целта на проекта DEVAS бе да се извърши проучване и анализ на уязвимостта при задържаните търсещи закрила и нелегални мигранти: както начинът, по който се справят в условията на задържане лица, които преди това са били уязвими, така и начинът, по който задържането може да доведе до уязвимост при лица, които нямат официално признати характеристики на уязвимост и специални нужди. Въз основа на анализа на събраните данни се очертаха няколко фактора за определяне на състоянието на уязвимост - социални, лични и тези на средата. От обстойния анализ на тези фактори от гледната точка на задържаните мигранти, но така също и на НПО и гражданските организации, предоставящи помощ в центровете за задържане и на самите служители в центъра се очертаха няколко проблемни области, за които БХК препоръча незабавни действия. Най-належащи са проблемите, свързани с общата липса на информация, продължителността на задър-

жането и въздействието му върху физическото и психическото здраве, лошите материални условия и хранене и особено задържането на търсещи закрила, по отношение на които депортирането е спряно по силата на самия закон (член 67, ал. 1 от ЗУБ). От гледна точка на правата на човека най-критичен е проблемът с липсващия автоматичен съдебен контрол за преразглеждането от съд във всеки отделен случай на правните основания за задържането и действителната нужда от него, за да се установи от независим съдебен орган дали са спазени общопризнатите стандарти за защита на свободата на индивида от нарушаване на правото на свобода и сигурност съгласно член 5 от *Европейската конвенция за правата на човека* и член 15, ал. 2 (а) от *Директива 2008/115/ЕО* за връщане на незаконно пребиваващи граждани на трети страни. Освен това, срокът за обжалване на заповедта за задържане по член 46а от *Закона за чужденците* е необосновано кратък и би следвало да се удължи, за да се избегнат несъразмерността и дискриминацията. Задържаните незаконно пребиваващи мигранти нямат осигурена по закон правна помощ и не разполагат с адекватна защита и квалифициран юридически съвет. Накрая, въпросът за медицинското лечение на хронични заболявания следва да бъде незабавно нормативно уреден, като се използва подходът при осъдените на лишаване от свобода, като държавата следва да покрива от бюджета разходите за здравно осигуряване на задържаните, за да се осигури липсващият понастоящем достъп до здравеопазване на хронично болните мигранти.

13. Права на хората с психични разстройства в институциите

Мисленето за хората с ментални проблеми, настанени в институции, днес е неотделимо от мисленето за развитието на мрежа от социални услуги в общността, която да им позволи да получат нужната подкрепа и ресурс, за да възстановят живота си и да се завърнат в общността. Бездействието да се осигури социална подкрепа в общността в количество и качество достатъчни, че да се постигне ефективно целта на деинституализацията, се нарежда, заедно с физическите механизми на изолация на потребителите на социални услуги извън общността, сред категорията фактори, водещи до нарушаване на правото им на свобода и сигурност, както и на правото им на личен живот.

През 2010 г. в България бяха направени някои малки стъпки в посока на извеждане на хора от институции, но тези действия практически не промениха общата картина. Те не представляваха част от целенасочен, цялостен, обмислен и ресурсно осигурен процес, а по-скоро бяха епизодични действия за физическо преместване на хора от институция в друга услуга, често базирана на неподходящо място от гледна точка на осигуряване на кадрови ресурс за добра грижа и подходяща инфраструктура. Не беше изпълнена нито една препоръка от дадените на държавите-членки на Европейския съюз с "Доклад на независима експертна група по въпроса за прехода от институционална грижа към грижи в общността" на Европейската комисия от 2009 г.⁶²

През май 2010 г. МТСП изготви проект за политически документ, назован "Визия за деинституционализацията на възрастните хора с психични разстройства, умствена изостаналост и деменция".⁶³ Този проект, който би могъл да бъде крачка към изпълнение на част от препоръките на ЕК, така и не бе приет окончателно до края на годината. В него се съдържат констатации, които за пореден път потвърждават факта на тежкото състояние и неясното бъдеще на хората с ментални проблеми, настанени в институции. В проекта се признава, че съществуващата система от социални услуги в България не е в състояние да покрие реалните нужди на хората с ментални увреждания. Призната е необходимостта от "трансформиране на институционалния модел в стационарни и мобилни услуги в общността". Въпреки това признание и огласено намерение, резултатите са повече от незадоволителни. По данни на Агенцията за социално подпомагане (АСП) в институции за хора с ментални увреждания към 31.12.2010 г. продължават да живеят общо 3 498 души. От тях 1 169 са в домове за възрастни с психични разстройства (ДВПР), а 2 329 - в домове за възрастни с умствена изостаналост (ДВУИ). Общият брой на институциите не е променен в сравнение с предходната година - съществуват 15 институции за възрастни с психични разстройства и 28 за въз-

растни с умствена изостаналост,⁶⁴ няма закрити институции. Няма и преместени такива в населени места с по-добра инфраструктура.

И през 2010 г. пречките пред осъществяване на процеса на деинституализация останаха непреодолени. Никаква промяна не настъпи по отношение на оценката на потребностите от социални услуги в общността. Приблизително посочване на броя хора, които е вероятно да имат потребност да ползват социални услуги поради психично заболяване, е налице в проекта за визия за деинституализация. Според този документ. "[л]ицата, които страдат от психично разстройство в определен момент от живота си, са около 25% от световната популация." Към тях трябва, пак според него, да се прибавят 409 души, които са навършили пълнолетие към 31.12.2010 г. и се намират в специализирани институции за деца с увреждания. Това приблизително посочване, базирано на обща информация, не е статистика. Не води и до извод за броя необходими услуги, териториалното им разпределение и вида им. В проекта за визия е пропуснато да бъде отчетен и фактът, че хората, които в момента се намират в институция, са онези, които в най-голяма степен се нуждаят от подкрепа, за да могат да водят отново живот в общността. Липсват и данни - както за броя, така и за нуждите на хората, които трайно живеят в психиатрични болници. Липсата на информираност за потребностите, неизбежно води до дефицит на предлагането. Дори на базата на известните, непълни и оскъдни данни, става ясно, че разкритите услуги са повече от недостатъчни.

Така стигаме до следващата пречка, остана-ла непреодоляна през 2010 г., липса на услуги в общността. Според данни на АСП от 31.01.2011 г. в страната съществуват 18 защитени жилища за хора с психични разстройства с капацитет 181 души и 63 защитени жилища с капацитет 533 души, пет преходни жилища за хора с умствена изостаналост с капацитет 55 души и две преходни жилища за хора с психични разстройства с капацитет девет души.⁶⁵ Пак по данни на АСП, към 31.12.2010 г. в страната са действали общо 50 дневни центъра за социална интеграция и рехабилитация на инвалиди, ка-

⁶² Докладът е подготвен от група независими експерти, събрани от еврокомисаря по заетостта, социалните грижи и равните възможности на ЕК Владимир Шпидла, и е достъпен за изтегляне на български език на: www.osmhi.org/.../2009-09-21%20Expert%20Group%20Report%20Final%20draft_BG.doc.

⁶³ Достъпна на: www.mlsp.government.bg/bg/news/deintitut01.ppt. Страницата е посещена на 31.01.2011 г. и на 23.02.2011 г.

⁶⁴ Информацията е достъпна на страницата на АСП: http://www.asp.government.bg/ASP_Client/ClientServlet?cmd=add_content&lng=1&sectid=24&sl=22&selid=22, посещена на 01.02.2011 г. и на 18.02.2011 г. Към 18.02.2011 г. данните са актуализирани към 31.01.2011 г., но промяна в цифрите не е настъпила.

⁶⁵ Писмена справка, получена на 22.02.2011 г.

то не е посочено колко от тях приемат хора с ментални увреждания.⁶⁶ В проекта на визия за деинституализация липсата на социални услуги в общността е призната за един от основните рискове пред процеса. Друг риск от тази категория, признат в същия документ, е неравномерното териториално и видово разпределение на услугите.

Друга голяма пречка пред деинституализацията, за която не се намери подход за преодоляване през 2010 г., е липса на програми, насочени към изграждане или възстановяване на умения. Тази липса е особено увреждаща за хората в институции, които в резултат от изолирания начин на живот, липсата на достъп до информация и липсата на смислени занимания, постепенно развиват синдрома на институализъм, който е увреждащ в много случаи повече, отколкото самата психична болест. Деперсонализацията на хората, настанени в институции, може да бъде преодоляна дори чрез предоставяне и гарантиране на лични притежания и гарантиране на запазване на важни за отделната личност вещи от емоционално значение. Много рядко съществува разбиране за тази нужда; разбирането е по-скоро изключение. Нямаше и програма, която да държи сметка за тази нужда по конструктивен, ангажиран начин. Дори да не са поставени под запрещение, хората в институциите са лишени от свободата да избират занимания и дневен режим, съответни на личността им, което води до развиване на тежка зависимост от персонала и загуба на способността да се правят избори и да се отстояват решения. В допълнение, в институциите квалификацията на персонала е ниска, още повече, че се касае за отдалечени, откъснати не само от големите общински центрове места, но често и откъснати от малките села, на територията на които формално се намират. Никаква крачка напред не бе направена през 2010 г. за преодоляване на горните тежки дефицити.

В ДВУИ - Подгумер, например, където са настанени както хора с умствени увреждания, така и такива с психични заболявания, има позитивни промени, свързани с подобряването на материалните условия, мотивираността на персонала, личната хигиена на потребителите и разбирането за нуждата от отмяна на запрещението на една част от тях. Въпреки то-

ва, цялостна политика за подобряване на услугите в областта на създаване и възстановяване на умения за самостоятелен начин на живот не е налице. Въведена е програма за придобиване на готварски знания и други елементарни умения за самообслужване, а част от хората са започнали да посещават дневен център в общността. Но въпреки това, програмите не отговарят на нуждата от създаване на умения за самостоятелен начин на живот. Персоналът няма ясна идея какви са целите на програмите и квалифицира например като "трудотерапия" занимания като игра с детски конструктор или оцветяване на книжки, без да може да обоснове защо. Никой от терапевтите не показва разбиране за целите на програмите отвъд механичното запълване на времето. В допълнение, независимо от сравнителната близост на институцията до столицата - тя се намира само на 24 км от София, осигуряването ѝ с кадри е силно затруднено, поради неатраktivното заплащане. Не е налице възможност да бъдат ангажирани и студенти от подходящи специалности за работа в институцията, поради редкия и неудобен транспорт. Липсват и места за настаняване на хората в защитени жилища в София.⁶⁷

Не настъпи изменение и на законодателството в областта на запрещението. Все така настояниците твърде често се оказват в ролята на съпротивляващи се на процеса на деинституализация. Тази липса на промяна е налице, въпреки препоръките на доклада на ЕК,⁶⁸ според които държавите-членки на ЕС трябва да направят преглед и промяна на законодателството си, както и на съществуващите административни правила, за да се гарантира активното включване на потребителите на услуги в процесите на вземане на решения, които ги засягат, както и в определянето на услугите. Системата от правни норми, уреждаща запрещението в България, съчетана с факта, че много от хората с ментални проблеми в институции са под запрещение, изключва тяхното активно участие във взимането на решения за собствения им живот. Не е изпълнена и препоръката на доклада на ЕК за идентифициране на законодателни и административни актове, които

⁶⁶ Информацията е достъпна на http://www.asp.government.bg/ASP_Client/ClientServlet?cmd=add_content&lng=1&sectid=24&s1=23&selid=23, посетена на 18.01.2011 г. и на 23.02.2011 г.

⁶⁷ Всички тези данни са базирани на дискусии с персонала на институцията и на наблюдения на Анета Генова, при посещение на 13.01.2011 г.

⁶⁸ "Доклад на независима експертна група по въпроса за прехода от институционална грижа към грижи в общността" на Европейската комисия от 2009 г., достъпен на www.osmhi.org/.../2009-09-21%20Expert%20Group%20Report%20Final%20draft_BG.doc.

директно или индиректно поддържат институционализацията или блокират преминаването към грижа в общността и промяната им за увърждаване на предоставяне на качествени услуги в общността.

Липсва и диалог с потребителите. Макар в проекта за визия да е казано, че "[з]ачитането правата на хората с увреждания се гарантира чрез тяхното участие, както и на техни представители в националните и областни съвети, които са консултативни звена при разработване на политиките за тяхната интеграция, каквито са Националният съвет за психично здраве, Националният съвет за интеграция на хората с увреждания, областните съвети за психично здраве", няма нито един човек в институция, който да знае за съществуването на тези съвети. Няма нито един човек с психична болест или умствено увреждане, който да е бил поканен да участва в тези съвети. Не е поканена и такава организация. В България съществува само една организация на хора - потребители на психично-здравни услуги. Това е Национална организация на потребителите на психично-здравни услуги, но тя никога не е била разпозната като партньор в създаването на политики за потребителите или във вземане на друго важно решение.⁶⁹

През 2010 г. бе направена малка крачка напред към осигуряване на гражданско участие и прозрачност в дейността на психиатричните болници за активно лечение. През юли бе изменен *Законът за лечебните заведения* (ЗЛЗ). С изменение на член 82 отпадна пречката в лечебни заведения за стационарна психиатрична помощ да се създават болнични настоятелства. Това изменение даде възможност държавата чрез министъра на здравеопазването да инициира създаването на такива настоятелства в държавните психиатрични болници. Но нормата остана пожелателна, а бюрократичният режим на инициране на настоятелствата и пропуската на законодателя да овласти истински заинтересованите - пациенти, близки и неправителствени организации, остави тази възможност практически неизползваема или поне използвана в режим на силна зависимост от държавната администрация. Така нормативната възможност за участие на потребителите в диалог относно качеството на грижата в тези лечебни заведения остана практически неупотребима.

През 2010 г. не беше променено местополо-

⁶⁹ Данните са получени от председателя на организацията - Красимир Гегов.

жението на нито една услуга, базирана извън общността. Поне за една от тях това бе теоретично възможно: Дом за възрастни с психични разстройства с. Пастра можеше да бъде изместен на територията на гр. Рила. Това щеше да е важна стъпка напред с оглед на факта, че социалните услуги в общността са незначителен брой, а положението в посочената институция от години е квалифицирано, включително и от Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията, като неприемливо, а условията - като нечовешки. Вместо това, в институцията бе извършен мащабен ремонт. С осъществяването на този ремонт материалните условия, в които живеят потребителите, неизбежно са подобрили. В дългосрочен аспект обаче това е една недалновидна инвестиция - инвестиция в задържането на хората от тази институция извън общността, вместо предприемане на решителни стъпки за деинституализацията им. Независимо от подобрените материални условия, тази институция продължава да бъде много зле осигурена откъм човешки ресурс. В институцията все така липсва адекватно социално и здравно обслужване на потребителите. Поне през последните две години, въпреки наличието на разкрити щатни бройки, в тази институция не са били назначени лекар, психолог и рехабилитатор, което предопределя ниското ниво на грижа в институцията.⁷⁰ Личният лекар на потребителите на социалната институция не посещава дома.⁷¹ Индивидуалните планове за социална работа, изготвяни за потребителите, не са били изготвяни според изискванията на *Правилника за прилагане на закона за социалното подпомагане* (ППЗСП), като липсват дейности по задоволяване на здравните потребности и планиране на дългосрочни нужди.⁷² И до днес в институцията няма съвременни средства за комуникация, на които потребителите да могат да разчитат. Те нямат свободен достъп до телефон, достъп до интернет, а компютърна техника изобщо липсва. Телефонните разговори се контролират, като се записва в тетрадка кой кога с кого е разговарял. Потребителите са лишени и от достъп до информация; в цялата институция има един телевизор.⁷³ Личните средства на потребите-

⁷⁰ Констативен протокол относно извършена проверка в ДВПР с. Пастра, извършена на основание заповед РД01-588/14.05.2010 г. на изпълнителния директор на АСП.

⁷¹ Пак там.

⁷² Пак там.

⁷³ Пак там.

лите се внасят в набирателна сметка на община Рила, а не по сметка на титулярите.⁷⁴

В друга институция, ДВПР с. Правда, общ. Дулово, обл. Силистра, през 2010 г. настъпи промяна в посока на намаляване на капацитета ѝ. С решение 460/2010г. на общинския съвет, гр. Дулово⁷⁵ е намален капацитетът на институцията от 70 на 34 души. 35 души са били преместени в защитени жилища и дневен център на територията на гр. Дулово, разкрити със същото решение. Тревога буди фактът, че новоразкритите социални услуги са базирани на четвъртия етаж на сградата на Многопрофилна болница за активно лечение - Дулово⁷⁶, което крие риск от прехвърляне на институционалния модел и на новото място, както и е предпоставка за продължаваща стигматизация на потребителите на услугата.

От ДВПР - с. Раздол са преместени пет жени в защитено жилище, създадено в същото населено място. В други институции като ДВПР в с. Бориловец и с. Петково, общ. Видин, с. Лясково, общ. Стара Загора, гр. Твърдица, общ. Сливен, не са предприети никакви мерки за деинституализация.⁷⁷ В ДВУИ с. Подгумер е спрял приемът на потребители, но крачка напред към деинституализация не е направена.⁷⁸

Посочените примери разкриват картина на непоследователност и формалност на процеса на деинституционализация. Сериозна тревога буди фактът, че защитените жилища, в които се преместват хората от институции, са в по-голямата си част базирани в лечебни заведения или в същите населени места, в които е била институцията. Някои от тях са дори в двора на институцията. Това създава сериозна опасност от протичане на един формален процес на деинституционализация, при който хората с ментални проблеми механично да бъдат преместени от по-голяма в по-малка институция,

⁷⁴ Пак там.

⁷⁵ Заповедта е достъпна на страницата на община Дулово: <http://www.dulovo.info/articles/special,1,373.htm>

⁷⁶ Данните са от цитираната заповед и от телефонно интервю, проведено от Благовеста Ламбрева с директора на ДВПР с. Правда - Бейти Хюсеин и с г-жа Димитрова, директорка на защитеното жилище, проведено на 22.02.2011 г.

⁷⁷ Данните са събрани при телефонно интервю, проведено от Деница Любенова на 23 и 24.02.2011 г. Не беше възможно събирането на данни за всички институции, тъй като телефоните, обявени на страницата на АСП като активни на съответните институции, се оказаха неактуални.

⁷⁸ Данните са събрани от Анета Генова при посещение на институцията на 13.01.2011 г.

без по същество да се промени моделът на грижа, т.е. без да се постигне излизане от институционалния модел. Изменението на ЗЛЗ, чрез въвеждането на нова ал. 4 към чл. 5, с която на лечебните заведения за стационарна психиатрична помощ се дава възможност да разкриват социални услуги по *Закона за социалното подпомагане*, крие в себе си риск от разкриване на "защитени жилища" в рамките на психиатричната болница или отделение към многопрофилна болница, което, без липсата на стриктен контрол, лесно може да се превърне на практика в място за задържане на хора с ментални проблем. Все още липсва изследване, което да покаже дали разкритите до момента услуги са базирани на индивидуални нужди и предпочитания на потребителите, дали е налице достатъчно участие на ползвателите и на техните семейства в планирането, управлението и оценката на услугите. Не е проведено изследване, което да оцени риска алтернативните услуги да повторят институционалния модел. Няма и механизми, които да гарантират предотвратяването на подобна тенденция.

В цитирания доклад на ЕК се съдържа сериозно предупреждение за риска от преместване на хората в нови услуги, разположени в близост до старите институции или в самите сгради. От събраните данни за разкривани нови услуги за заместване на институционалната грижа се разкрива много голяма вероятност този риск да бъде консумиран.

14. Права на жените

Изминалата 2010 г. бе белязана както с напредък, така и с редица предизвикателства и проблеми в областта на правата на жените. Напредъкът, както винаги, се дължи на натиск на гражданското общество и неправителствените организации. Проблемите се задълбочиха поради икономическата криза и наложените фискални ограничения.

Защита от полово-базирано насилие

В сферата на борбата срещу насилието срещу жените безспорен успех бе приемането през юни на *Правилник за прилагане на Закона за защита от домашното насилие*. Той урежда конкретно начина на изпълнение на мерките за защита от домашното насилие, взаимодействието между държавните органи и неправителствените организации, работещи за защита от домашното насилие, както и механизма на ежегодното финансиране от бюджета на

Министерството на правосъдието на програми на тези организации за превенция и защита от домашно насилие и програми, осигуряващи помощ на пострадалите лица. Правилникът бе изработен чрез сътрудничество на институциите с неправителствените организации и по-специално на Алианса за защита срещу домашното насилие (Алианса). Алиансът допринесе и за промяна в *Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане*, който нормативно регламентира възможността за спешно настаняване на жените и децата в ситуация на насилие в кризисните центрове и подслони.

Независимо от създадената със *Закона за защита от домашното насилие* (ЗЗДН) и правилника към него нормативна уредба конкурс за проекти за 2010 г. не бе обявен. Предвидените 500 000 лв. по бюджета на Министерството на правосъдието за 2010 г. не бяха отпуснати. След активно лобиране от страна на Алианса през януари 2011 г. министерството обяви първия конкурс за проекти със средства по бюджета за 2011 г.

Още един успех на Алианса е включването на специална разпоредба в новия *Закон за оръжията, боеприпасите, взривните вещества и пиротехническите изделия*, ограничаваща правата на извършителите на домашно насилие. Съгласно член 58, ал. 1, т. 8 от закона разрешения за придобиване и/или съхранение на взривни вещества и пиротехнически изделия, разрешения за придобиване, съхранение и/или носене и употреба на огнестрелни оръжия и боеприпаси за тях не се издават на лице, спрямо което през последните три години са налагани мерки за защита по ЗЗДН.

През 2010 г. организациите-членове на Алианса оказаха помощ и предоставиха услуги на над 5 000 жертви на домашно насилие. Със съдействието на организациите са заведени над 500 дела по ЗЗДН. Тази цифра обхваща единствено случаите, постъпили в НПО от Алианс ЗЗДН и не е представителна за всички заведени дела, предвид "скрития" характер на домашното насилие. Само в Районен съд - София общият брой на новообразувани дела по този закон през годината е около 600. Близко 400 са жертвите на насилие, които бяха настанени в шестте кризисни центъра на организациите от Алианса в София, Варна, Бургас, Плевен, Силистра и Перник.

Все повече утвърждава дейността си и движението на група съмишленички срещу насилието и дискриминацията на жените при упражняване на репродуктивните им права.

Борба с трафика на хора

В областта на борбата срещу трафика на жени с цел сексуална експлоатация безспорно постижение е приетият от Националната комисия за борба с трафика на хора в края на 2010 г. *Национален механизъм за насочване на лица, пострадали от трафик*. Механизмът е резултат от двугодишен труд на Фондация "Асоциация Анимус" в сътрудничество с Националната комисия за борба с трафика на хора. Успешната реализация на механизма би предоставила на жертвите на трафик реална и цялостна защита. Чрез него те ще бъдат насочвани и подкрепяни при избора им на организацията или институцията, към която да се обърнат за получаване на социални услуги, правни и психологически консултации и получаване на защита в наказателния процес. За да заработи, е необходимо механизмът да бъде финансиран от държавата. Приемането на механизма не отменя необходимостта от промяна на законодателството (*Закона за борба с трафика на хора, Закона за правната помощ и Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления*) с цел предоставяне на жертвите на трафик на достъп до правосъдие и реална компенсация, както и необходимостта от финансово обезпечаване на правната помощ в наказателния процес още от момента на тяхната идентификация като пострадали от жертви на трафик.

По информация на министъра на вътрешните работи от ноември 2010 г. общо 561 са жертвите на трафик на хора у нас за 2010 г. до месец ноември, като 523 от жертвите на трафик са жени, а 79 - деца. Към онзи момент прокуратурата е водила 261 досъдебни производства, от които 108 новообразувани. Осъдените за трафик на хора за същия период към ноември 2010 г. са 87, от които 72 с влезли в сила присъди.

Равенство на половете

За поредна година не бяха предприети никакви действия по посока на изграждане на държавен орган по джендър равнопоставеността, както и за координация на държавните органи в тази област. Работата на няколко служители от едно звено в МТСП за подготовка на годишни планове по равнопоставеността и за организиране на няколко срещи на *Националния съвет по равнопоставеност на жените и мъжете* е крайно недостатъчна. Липсва законова база, с която да се създаде такъв орган и да се регламентират ясно компетенциите му.

Без законодателство и орган по равнопоставеност приеманите всяка година годишни планове по равнопоставеност на жените и мъжете ще остават неизпълнени и необезпечени с ресурси и финансови средства за изпълнение. Поради това и *Националният план за действие за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете* (2010 г.) в голямата си част остана неизпълнен.⁷⁹ През декември 2010 г. бе приет от Министерския съвет и *Националният план по равнопоставеността за 2011 г.* Прави впечатление по-обширното включване в плана на няколко теми, повдигнати в течение на 2010 г.: необходимостта от борба с насилието, основано на пола; борбата срещу стереотипите в медиите; гарантиране на равнопоставеността на жените в областта на отбраната. За първи път се наблюдава по-добра координация с плановете и програмите, свързани с домашното насилие и трафика на хора.

Проблеми на равнопоставеността на жените и мъжете и на правата на жените бяха представени от НПО и в процеса на Универсалния периодичен преглед на изпълнението на задълженията на България по основните инструменти на ООН. На срещата в Женева в началото на ноември 2010 г. повече от 15 държави-членки поставиха въпроси на България, свързани с равнопоставеността.

Противоречиво развитие претърпя съдебната практика и практиката на държавни и обществени регулационните органи, вкл. в борбата с джендър стереотипите. Пример за позитивна съдебна практика е решение на Административния съд - София град от юли 2010 г. Делото е образувано по жалба на жена, на която е отказана ин витро процедура поради навършване на 43-годишна възраст. С решението си съдът постанови, че условията за предоставяне на подпомагане на жалбоподателката би следвало да бъдат поставени в зависимост от обективното ѝ медицинско състояние и определената в подзаконов нормативен акт възрастова граница за ин витро процедура е дискриминационна и противоречи на Конституцията на Република България и Закона за защита от дискриминация. Съдът отмени заповедта на Фонда за асистирана репродукция. Решението се основава на съдебно-медицинската експертиза по делото, според която въпреки възрастта изследванията на жената са били в референтните граници за извършване на ин витро процедурата. Това съ-

дебно решение отваря възможност за промени в нормативната регламентация на процедурите ин витро.

През месец април 2010 г. съдия от Софийския районен съд постанови решение по дело за сексуален тормоз, с което демонстрира пълно неразбиране и незачитане на правото на свобода от полова дискриминация. Ищцата сочи, че е била жертва на сериозен и продължителен сексуален тормоз на работното ѝ място от страна на директора на училището, в което работила. Съдията по делото приема, че тормоз не е бил налице с мотиви, че сексуалните намеци на ответника, примерно, че както ищцата, наведена, пишела в дневника в учителската стая, трябвало *"да внимавала нещо да не ѝ се случи"*, съдията тълкува, че *"представляват загриженост за здравето на ищцата"*. Ако пък коментарите имали друг смисъл, то съдията приема, че *"за една жена над 42 г. това е равносилно на комплимент"*. В крайна сметка, независимо че не установява сексуален тормоз от цялостното поведение на ответника, съдията му забранява да упражнява такъв за в бъдеще.

Проблемна бе и практиката на Комисията за защита от дискриминация в някои решения в сферата на половата дискриминация. Две години след завеждане на дело в КЗД за обявяване за дискриминационни на реклами на мастика "Пещера", тринадесет жени не получиха справедливост чрез КЗД.⁸⁰ За разлика от КЗД, Етичната комисия към Националния съвет по саморегулация (НСС), която е независим обществен орган за саморегулация в рекламата и търговската комуникация, обяви в свое решение от август 2010 г., че с телевизионната реклама на мастика "Пещера" са нарушени *Националните етични правила за рекламата и търговска комуникация*.⁸¹ В жалбата си Фондация "Хоризонти 21" се позовава на Етичните правила, съгласно които *"човешкото тяло може да се показва само при зачитане на правата на личността и човешкото достойнство"*. Решението на Етичната комисия на НСС е сериозна стъпка към отчитане на мнѐ-

⁸⁰ Вж. по-горе *Защита от дискриминация*.

⁸¹ НСС е сдружение с нестопанска цел в обществена полза. Учредители на НСС са *Българската асоциация на рекламодателите, Асоциацията на рекламните агенции - България и Асоциацията на българските радио- и телевизионни оператори*. НСС разглежда жалби в обхвата на *Кодекса срещу всеки един участник в рекламната индустрия в България, извършващ реклама и търговска комуникация в нарушение на етичните правила*.

⁷⁹ Планът е публикуван на интернет страницата на МТСП: www.mlsp.government.bg/equal/publ.asp?id=52.

нието и желанията на гражданското общество в България, които са всъщност зрителите, слушателите и читателите на медиите и потребителите на продуктите, представени от рекламната индустрия. В решението се посочва, че "буквалната асоциация на женските гърди с дини [в рекламата на мастика "Пещера"] е вулгарна и показва липса на уважение към женската личност и човешко достойнство. Определеното на жената и представянето ѝ като сексуален обект не следва да се толерира - практика, отдавна отречена в рекламните пазари с развита (само)регулация" НСС постановява, че рекламата на мастика "Пещера" "противоречи на добрите нрави и категорично нарушава добрите рекламни практики и уронва авторитета на индустрията като цяло. По дух и буква рекламата е непочтена и неблагоприятна, тъй като привлича вниманието на потребителите по скандален начин." По този начин един орган по саморегулация предприе първата стъпка срещу сексистките реклами на "Пещера".

15. Права на деца

Защитата на правата на децата през 2010 г. бе единствената сфера, в която бе налице положителна динамика. През годината диалогът между неправителствените организации и държавните институции, ангажирани със закрила на детето, бе по-жив и отворен в сравнение с предходни години. *Националната програма за закрила на детето* през 2010 г. бе широко обсъждана от Държавната агенция за закрила на детето и НПО. Въпреки че за пръв път в нея бяха упоменати конкретни мерки и параметри на бюджет за някои дейности, програмата отново страда от недостатъците на предишните - липса на конкретни отговорни лица и дирекции в различните министерства и агенции, липса на конкретни срокове и средства за изпълнението на всички дейности по програмата.

Важна стъпка напред в процеса на предоставяне на по-качествена грижа за децата в България обаче бе приетата на 24 февруари 2010 г. от Министерския съвет *Национална стратегия "Визия за деинституционализация на децата в Република България"*, а на 24 ноември 2010 г. бе приет и планът за действие по тази стратегия. Планът за действие включва разработването и изпълнението на пет проекта: за деинституционализация на децата от домовете за деца с увреждания; за деинституционализация на децата от домовете за медико-социални грижи;

за деинституционализация на децата от домовете за деца, лишени от родителски грижи; за развитие на приемната грижа и за кариерно развитие на социалните работници. Според информацията на Министерски съвет с реализирането на плана се цели да се разработи система от социални услуги в общността на територията на цялата страна, които да заменят институционалния тип грижа за деца, в резултат на което да се закрийт специализираните институции от класически тип, като се гарантира реинтеграцията или осигуряването за всяко дете на настаняване в семейна среда или в социална услуга от резидентен тип. Предвижда се разработването на правната и регулаторната рамка, необходима за подкрепа на процеса на деинституционализация и подобряването на ефективността на системата за грижи за уязвими деца и техните семейства. Планираните проекти ще бъдат реализирани основно със средства от структурните фондове на Европейския съюз. БХК ще следи с особен интерес реализирането на този план през 2011 г.

Положителна бе и законодателната промяна в *Семейния кодекс*, която дава възможност деца, настанени в домове и непотърсени в течение на шест месеца след настаняването, да бъдат регистрирани за осиновяване. Прилагането на тази разпоредба показва, че повече деца намират трайно семейна среда в сравнение с миналото.

През 2010 г. БХК проведе изследване на законодателството, политиките и практиката по продължаващото институционализиране на ромски деца и установи тревожни тенденции. БХК посети и интервюира детски институции, отдели за закрила на детето, дирекции "Социално подпомагане", неправителствени организации, доставчици на социални услуги, ромски организации, ромски семейства в гетата и ромски деца в институции в пет региона (София, Пловдив, Пазарджик, Варна и Сливен). БХК установи, че в законодателни или политически документи продължава да не се отчита, че ромските деца са мнозинство сред децата в риск и децата, настанени в институции в България. Освен това системата за закрила на детето все още не успява да идентифицира и защитава ефективно интересите на децата в риск в България като цяло. Това е така, защото системите за алтернативни услуги и за институционална грижа за деца продължават да функционират паралелно. Въпреки това, повече финансови и човешки ресурси са съсредоточени в специализираните институции. През последните пет години годишната издръжка за дете значително нарасна ка-

то достигна 78 млн. лв. за всички детски заведения през 2009 г., а персоналът в тях е повече от 6 000 лица, полагащи грижи за около 7 500 деца. Броят на децата, настанявани в институции, е приблизително същият като броя на децата, напускащи институциите - средно около 2 700 деца за всяка година през периода 2006-2009 г. Осиновените всяка година представляват една четвърт от всички деца, които напускат институциите и все още не са анализирани причините за ниската скорост на осиновяването, при положение, че кандидат-осиновителите и регистрираните за осиновяване деца са с приблизително равен брой. Реинтеграция в биологичното семейство се оказва възможна за по-малко от 1 500 случая всяка година. В други 1 300-1 400 случая годишно децата се настаняват в семейства на близки и роднини. Приемната грижа е била приложена в общо 300 случая за последните четири години. През последните четири години по реинтеграция, настаняване в семейства на роднини и приемни семейства са работили по-малко от 450 социални работници, които са се занимавали с по около 3 500 случая на деца в риск годишно.

Въпреки че е основна цел на много планове, стратегии и програми от 2003 г. насам, деинституционализацията не се извършва с нужните скорост и средства. Така настаняването в институция все още остава единствената дългосрочна мярка за закрила на децата, настанени в институции. Превантивните мерки, като финансова помощ за новороденото и предоставяне на консултативни социални услуги, не спомагат за предотвратяване на деинституционализирането на деца. Настаняването в семейства на роднини или в приемни семейства не се популяризира активно и не се прилага с необходимата бързина и ефективност, за да бъде реална алтернатива на деинституционализирането. Всички тези мерки се прилагат в сравнително малък брой случаи и техният ефект за деинституционализация е спорен, защото входът на институциите все още е широко отворен. Данните показват, че отделите за закрила на детето успяват да прилагат успешно тези мерки в по-малко от 50% от случаите на деца в риск, по които работят. От общия брой случаи на превенция на изоставянето през периода 2006-2009 г. 35 % са оценени като успешни от самата Агенция за социално подпомагане, а от всички случаи на реинтеграция за същия период само 50,3 % са оценени като успешни.

Основните причини за деинституционализирането на ромски деца, са: бедност на семей-

ствата им, липса на постоянни и достатъчни доходи, ниско ниво на образование, миграция на родителите им в търсене на заетост и доходи, рискови жилищни условия, липса на социални услуги за ромски деца и семейства, съобразени с техните нужди и липса на ефективни механизми за предотвратяване на бременност и изоставяне на деца сред ромските жени. По време на посещенията си в ромски гета през 2010 г. БХК се натъкна на много случаи на деца в риск, които не са били идентифицирани като такива от системата за закрила на детето. Рисковите фактори за тях бяха домашно насилие, престъпно поведение на родителите, увреждане на детето, което не е официално диагностицирано, наличието на други деца в семейството, настанени в институции, и отпадане от училище. Някои от социалните работници признаха, че не разполагат с необходимия капацитет и ресурси, за да работят с всички ромски деца в риск. Всички тези констатации не бяха отречени от държавните институции, ангажирани със закрила на детето. Те посочиха гореспоменатата визия за деинституционализация и планът за нейното изпълнение като ключови за решаването на проблема с деинституционализирането на деца.

През годината имаше сериозно развитие в областта на защитата правата на децата в институциите за деца с умствени увреждания, подведомствени на Министерството на труда и социалната политика. В началото на 2010 г. главният прокурор Борис Велчев по собствена инициатива се срещна с представители на БХК - заместник-председателката на БХК, Маргарита Илиева и адв. Анета Генова. Поводът бе заведеното от БХК през 2009 г. дело за дискриминация срещу прокуратурата заради отказа ѝ да разследва 75 смъртни случая в домовете за деца и младежи с умствена изостаналост (ДДУИ и ДДМУИ). На специалната среща главният прокурор и БХК постигнаха споразумение всички такива институции да се посетят наново и то от съвместни екипи на БХК и прокуратурата с цел да се провери дали са данни за извършени престъпления срещу здравето или живота на децата за периода 2000-2010 г. Подетата лично от главния прокурор инициатива и последвалото съвместно сътрудничество между прокуратурата и БХК нямат аналог нито в дейността на съдебната власт, нито в тази на неправителствените организации. Прокуратурата използва активно експертната и опита на БХК в мониторинга на институции за деца, осигурявайки пълен достъп на представителите на БХК до намира-

щите се в институциите деца и документи. В резултат бяха събрани множество доказателства за голям брой евентуални престъпления срещу децата. Безпрецедентното сътрудничество между неправителствения сектор и прокурорската институция беше отбелязано и от комисаря по правата на човека към Съвета на Европа Томас Хамарберг, който посочи инициативността на Борис Велчев като пример, който европейските му колеги трябва да следват в работата си с деца, настанени в институции.

В периода март - юни 2010 г. екипи на БХК и прокуратурата, съвместно с независими експерти (педиатри, психолози и психиатри) и представители на Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД), Регионалната инспекция за опазване и контрол на общественото здраве (РИОКОЗ) и на други държавни и общински органи провериха всички действащи към момента 24 ДДМУИ. Закритият ДДМУИ в Могилино бе също проверен - документално и чрез посещение на домове, в които част от децата, пребивавали там, са изведени. БХК изготви критични доклади и особени мнения по съвместните проверки с прокуратурата за следните институции, подредени по тежест на установените в тях проблеми: Могилино, Медвен, Крушари, Петрово - Благоевградско, Рудник, Петрово - Стара Загора, Сладък кладенец, Гомотарци, Кула, Берковица, Искра, Горна Козница, Кермен, Васил Друмев и Кошарица.⁸² БХК изготви и още две особени мнения въз основа на констатираното от прокуратурите за институциите в София и Стража.

За периода 2000 - юни 2010 г. по отношение на всички ДД(М)УИ проверяващите констатираха общо 238 смъртни случая. Поне три четвърти от тях са могли да бъдат предотвратени: 31 смъртни случая от глад (системно недохранване), 84 от общо изнемошяване на организма, т.е. занемара, 15 без установена причина, 13 от зарази (лоша хигиена), 6 от злополуки (измръзване, черепно-мозъчна травма, удавяне или задушаване), 36 от пневмония, т.е. от студ или залежаване, 2 от насилие. В голяма част от случаите (над 90) на починалите лица не е правена аутопсия. В почти половината от смъртните случаи - 149 случая - децата са починали в дома, т.е. не са били хоспитализирани навреме, въпреки очевидно тежкото им състояние. Прави впечатление, че в ДДМУИ - Просторно и в ДДМУИ - Згалево,

които от 2007 г. редовно се проверяват от прокуратурата, смъртни случаи от тогава насам няма.

Проверките установиха, че хигиената в повечето домове е много лоша - редовно избухват епидемии (в ДДМУИ - Медвен за периода 2007-2010 г. избухват три епидемии), които довеждат и до смърт. Проверяващите установиха общо 622 случая на опаразитяване и тежки заразни болести. Контролът на ХЕИ/ РИОКОЗ е неефективен - санкции не се налагат нито за констатираните нарушения, нито дори за неизпълнените предписания.

Случаите на насилие върху домащите са също силно тревожни. БХК установи само документирани такива, но реалният брой на насилствени актове вероятно е по-голям. Проверяващите екипи намериха данни за седем случая на сексуално насилие, поне осем на физическо насилие, в това число и обесване (в един случай на дете от ДДМУИ - Могилино). Част от насилствените актове са документирани извършени от персонала или медицински лица, други - от роднини. Никое дете, пострадало от насилие, не е получило адекватна помощ или справедливост. Проверяващите констатираха още поне 86 документирани тежки инцидента и данни за 58 домащи, които се самоувреждаат.

Проверките показаха масово администриране на транквиланти на деца и младежи, чиято диагноза не изисква прием на такива. 167 домащи са били към момента на приключване на проверките или в миналото на транквилантна терапия с опасни лекарства. На 90 деца се прилага "химическа имобилизация" с опасни лекарства - транквилантите се дават на децата за овладяване както на състоянията им на автоагресия, така и на обичайните за всички деца викане, тичане и пр.

В домовете се практикува и физическа имобилизация - връзване на децата за легла, инвалидни колички, слагане на усмирителни ризи (поне 17 случая в поне 8 институции). Например, в ДДМУИ - Медвен пет деца са системно и продължително имобилизирани над хиляда часа всяко за периода от декември 2009 г. до март 2010 г. Прилагането на имобилизационни мерки извън болнични заведения е незаконно.

Към момента на изготвяне на докладите в домовете бяха открити данни за 103 живи деца с поднормено тегло, т.е. страдащи от недохранване. Причините за това състояние на децата се крият в неправилното им хранене и в употребата на транквиланти.

Проверките установиха и множество слу-

⁸² Всички доклади и особени мнения на БХК могат да бъдат намерени на адрес: <http://forsakenchildren.bghelsinki.org>

чай на липса на елементарно внимание и грижа към децата и младежите. Така например, палецът на дясната ръка на Р. Д. от закрития ДДМУИ - Могилино е ампутиран поради некроза, която е настъпила, тъй като момичето постоянно смучело пръста си. В случаите, в които персоналът е обръщал внимание на детето, то е преустановявало смученето на палеца си. В ДДМУИ - Гомотарци бяха установени осем случая на деца, прекарвали дни наред с костни фрактури, без да бъдат прегледани от лекар и без медицинска помощ. Например, за периода 2007 - 2009 г. В. О. получила три травми - за първата ѝ е оказана помощ поне шест дни след получаване на травмата, във втория - поне след четири дни, а в третия - след поне девет дни. В последните два случая кракът на момичето изобщо не е гипсиран.

При проверката на вече закрития дом в с. Могилино екипът констатира удивителен прогрес в състоянието на децата, изведени от там и настанени в Дома за деца, лишени от родителска грижа "Надежда", Русе (ДДЛРГ "Надежда"). Например, Д.Н.С. по време на престоя си в ДДМУИ - Могилино не е можела да говори, не контролирала физиологичните си нужди, не можела да приема твърда храна и имала прояви на автоагресия. Две години след преместването ѝ в ДДЛРГ "Надежда" тя вече се обслужва сама, храни се сама, не проявява автоагресия, може да произнася отделни гласни, учи брайловата азбука и е оценена като подходяща за обучение в мощно училище.

Главният прокурор се ангажира пред БХК, че прокуратурите по места ще разследват и ще образуват наказателни производства за всички евентуални престъпления, данни за които се съдържат в докладите на БХК. До края на януари 2011 г. прокуратурата уведоми БХК за образуването на общо 55 досъдебни производства (ДП). От тях 25 се водят от Районна прокуратура (РП) - Видин за евентуални престъпления в ДДМУИ - Гомотарци: 8 ДП по член 122, ал. 1 НК - смърт, причинена по непредпазливост; 4 по член 137 НК - злепоставяне; 9 по член 134, ал. 1, т.1 или т. 2 НК - тежка или средна телесна повреда, причинена поради незнание/ немарливо изпълнение на занятие (при използване на транквиланти); едно по член 182, ал. 1 НК - за 12 недохранени деца; две по член 142а, ал. 1 НК - противозаконно лишаване от свобода в случаи на незаконно настаняване в психиатрична болница; едно по член 311, ал. 1 НК - документно престъпление. За ДДМУИ в Кула РП

- Кула образува 20 досъдебни производства: две за лека телесна повреда, причинена от длъжностно лице (физически тормоз от страна на санитарка върху дете и побой от страна на шофьора на дома над момче); едно по член 294, ал. 1 НК срещу директора на дома - за лично укривателство на шофьора; 7 по член 122, ал. 1 НК за причиняване на смърт по непредпазливост и 10 по член 128 или член 129, ал. 1, вр. с член 26 НК - умишлена тежка или средна телесна повреда, причинена на децата на транквиланти. Един случай за разследване на евентуално изнасилване РП - Кула препрати на РП - Бяла Слатина по компетентност, но БХК не разполага с данни какви действия е предприела последната. Окръжна прокуратура (ОП) - Търговище образува 3 ДП за евентуални престъпления в дома в Стража по член 123, ал. 1 НК за причиняване на смърт поради незнание или немарливо изпълнение на занятие. За институцията в Мездра РП - Мездра образува 8 ДП за причиняване на смърт по непредпазливост по член 122, ал. 1 НК. Общо в други 7 случая прокуратурата образува предварителни проверки, резултатът от които към края на януари 2011 г. не е известен. ОП - Кюстендил разпореди проверка за един смъртен случай и два случая на наранявания в ДДМУИ - Горна Козница, а РП - Котел образува проверки за четири случая на телесни повреди в институцията в Медвен.

След приключване на съвместните проверки БХК получи сигнал от граждани, живеещи в съседство с ДДМУИ - "Дъга" в кв. Горна Баня, София, които описаха случи на насилие от страна на персонала върху домаващите. Въз основа на сигнал от БХК по указание на Софийска градска прокуратура (СГП) РП - София образува предварителна проверка, чиито резултати все още не са готови.

Върховна касационна прокуратура отмени влязлото в сила постановление на АП - Велико Търново, с което беше потвърден отказ на ОП - Русе от 2008 г. да разследва евентуални престъпления в дома в Могилино.

Въпреки констатациите на БХК в докладите прокуратурата отказа да започне разследвания в три случая. РП - Стара Загора отказа да разследва евентуално злепоставяне на дете от ДДМУИ - Сладък кладенец, получило абсцес на зъба поради липса на дентална грижа. ОП - Стара Загора и Апелативна прокуратура (АП) - Пловдив потвърдиха този отказ. РП - Стара Загора отказа да разследва и евентуално блудство над дете от ДДМУИ - Петрово, предполагаемо извършено от баща му, тъй като престъплението не било извършено на територия-

та на Стара Загора, а в друг град. ОП - Стара Загора потвърди и този отказ. БХК подаде жалба срещу постановлението на ОП - Стара Загора до АП - Пловдив. АП - Пловдив препрати случая на РП - Пловдив по компетентност с указание да извърши проверка, като снесе обяснения от лицето, констатирало евентуалното посегателство, както и от други лица, при нужда. РП - Сливен издаде постановление, с което отказа генерално да разследва каквито и да било евентуални престъпления в ДДМУИ - Кермен. На 11.11.2010 г. АП - София потвърди отказ на СГП да образува разследвания за три смъртни случая в ДДМУИ - "Дъга", София по повод сигнал на БХК от 2008 г. РП - Мездра прекрати едно от общо осемте разследвания за смъртни случаи в институцията в Мездра. БХК обжалва прекратяването пред Районен съд - Мездра, който предстои да се произнесе.

Извършените проверки и изготвените доклади на БХК получиха широк обществен отзвук и подкрепа. Те допринесоха и за активността на държавните и общинските служби за закрила на децата. В изпълнение на проект на ДАЗД, съвместно с МТСП, АСП и МЗ през есента на 2010 г. бяха извършени оценки на институционализираните деца. Мултидисциплинарните екипи установиха, че има 265 деца и младежи с увреждания, които са в "критично здравословно състояние и се нуждаят от спешни мерки и бързи последващи действия".

16. Права на хората с различна сексуална ориентация

През 2010 г. проблемите с правата на хората с различна сексуална ориентация продължиха да бъдат сериозни. От началото на 2004 г. *Законът за защита от дискриминация* покрива дискриминацията по признак сексуална ориентация във всички сфери. В същото време, въпреки че членове 162 и 164 от *Наказателния кодекс* предвиждат наказания в случаите на насаждане на вражда/омраза на база раса, националност, етнос и религия, насаждането на омраза и насилието срещу ЛГБТ (лесбийки, гей, бисексуални и транссексуални), не е изрично упоменато в съставите на НК. Съответно, престъпления от омраза, мотивирани от сексуалната ориентация или полова идентичност на дадено лице, не се считат за криминално деяние.

България остава една от държавите, които не признават под никаква форма фактическото съжителство между лица от еднакъв пол. Гражданският брак в страната остава единствената призната по закон форма на съюз между две лица, изрично упоменат в закона като *"доброволен съюз между мъж и жена."* Непризнаването на двойките от еднакъв пол от българското законодателство автоматично ги поставя в неравностойно положение, като ги лишава от гражданските, социалните и икономическите права, предоставени на съпрузите от различен пол.

През 2009 г. общинският съвет в Пазарджик прие *Наредба за обществен ред*, чийто член 14 забранява "публичното демонстриране и изразяване на сексуална и друга ориентация на обществени места". След като активисти подадоха жалба срещу този член, Комисията за защита от дискриминация отсъди на свое заседание от 11 май 2010 г., че общинският съвет е извършил пряка дискриминация по признак сексуална ориентация и издаде предписание съветът да отмени разпоредбата. Текстът в наредбата бе отменен на първа инстанция от Административен съд - Пазарджик. В момента тече обжалване пред Върховния административен съд.

През месец март младежката организация "ЛГБТ Действие" организира протест в центъра на Пазарджик срещу дискриминационната наредба. Представители на организацията бяха нападнати от националисти, пътували специално от София и Пловдив, за да се противопоставят на протеста. По време на безредиците са ранени двама полицаи, а осем националисти бяха задържани за хулиганство.

На 26 юни 2010 г. в София се проведе третият Парад на гордостта (*Sofia Pride*). В парада, който тази година бе под мотото "Обичай равенството, прегърни многообразието", се включиха рекордните 800 души. Събитието мина без сериозни инциденти, а органите на реда реагираха адекватно на опитите за провокация от страна на националисти. Същевременно е абсолютно неприемлив фактът, че организаторите на парада бяха принудени да платят на СДВР сумата от 4 158 лв. за охрана (огромна част от бюджета на цялото мероприятие), при положение, че осигуряването и опазването на обществения ред е вменено задължение на полицията и за това тя получава пари от данъците на гражданите, които в случая си плащат два пъти за това да бъдат пазени.

През юни 2010 г. двама младежи бяха задържани и оставени в ареста от Апелативния съд

заради особено жестокото убийство на Михаил Стоянов (26 г.) в Борисовата градина през 2008 г. Обвинението е, че младежите са нападнали и убили студента по медицина, мотивирани от хомофобия. Делото все още не е приключило. Разследват се и около десет други сходни случая на грабежи и нападения, извършени от неизвестни лица спрямо младежи с предполагаема хомосексуална ориентация.

През годината Комисията за защита от дискриминация установи дискриминация по три подадени жалби срещу вестник "Уикенд" и вестник "Галерия". Първото от общо три производства, заведени по жалби на Радослав Стоянов, Вени Марковски и Добромир Добрев в комисията приключи през май 2010 г. Те са по повод публикация от 26 септември 2009 г., излязла под заглавието "Позор! Гей скандал в ЦСКА" във вестник "Уикенд". Вестникът, собственост на "Ню Медия груп" АД, публикува лични снимки на вратаря на ЦСКА - Иван Караджов, взети от социалната мрежа "Фейсбук". Комисията намери дискриминация и изиска от ръководството на вестника да разработи и въведе правила и механизми за самоконтрол с оглед недопускане на дискриминация.

През юли 2010 г. вестник "Галерия", главният му редактор и издател, са осъдени за пряка дискриминация, тормоз и преследване и съответно глобени с 2 500 и 2 000 лв. Освен паричната глоба, КЗД налага на "Кроз" АД, издател на в-к "Галерия", принудителни административни мерки, като отново изисква ръководството да разработи и въведе правила и механизми за самоконтрол с оглед недопускане на дискриминация. Това решение идва логично след три поредни публикации в пър-

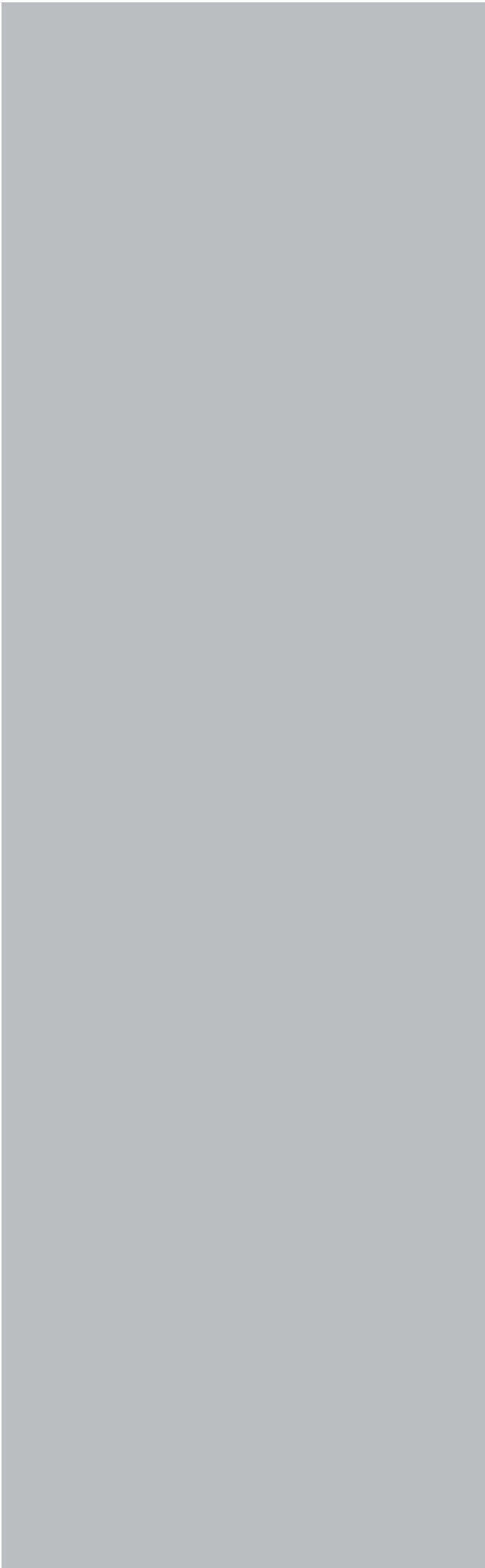
ви, втори и трети брой на вестника, като третата, под заглавие "Педалите скочиха срещу "Галерия", се появява като отговор от изданието след подадена жалба в КЗД срещу първите две публикации.

През октомври 2010 г. КЗД глоби с 800 лв. главния редактор и издател на вестник "Уикенд", Мартин Радославов и посъветва журналистката, подготвила статията, да се въздържа от *"представянето на неустановени и недоказани факти и обстоятелства като установена истина"*, както и *"да не се стреми към създаване на стереотипи и негативни нагласи към лицата с нехетеросексуална и хомосексуална ориентация единствено и само водена от стремежа си към сензация"*. Публикацията, станала причина за повторна санкция на изданието, е от 3 ноември 2009 г., под заглавие "Сензация! Убиецът на Белнейски хомосексуалист".

Въпреки че решенията по тези три казуса представляват положителен пример, редица други изявления и публикации остават без последиствия. Комисията за защита от дискриминация, комисииите по етика в печата и в електронните медии, както и Съветът за електронни медии не показват инициативност в самосезирането си при наличие на слово на омраза по признак сексуална ориентация. Много български политици и публични фигури, включително министър-председателят и лидер на политическа партия ГЕРБ - Бойко Борисов⁸³, продължават със своите тенденциозни и безнаказани хомофобски изказвания в публичното пространство.

⁸³ Вж. например: <http://www.youtube.com/watch?v=uMRuKRSZjY>

За написването на този доклад допринесоха следните сътрудници на Българския хелзинкски комитет: Анета Генова, Георги Войнов, Даниела Фъртунова, Десислава Петрова, Елена Кръстева, Емил Коен, Илиана Савова, Калоян Станев, Красимир Кънев, Маргарита Илиева, Славка Кукова, Станимир Петров, Стефан Ангелов, Юлиана Методиева, Яна Бюрер Тавание. За глава 8 от доклада допринесе Александър Кашъмов (Програма Достъп до информация), а за глава 15 - Геновева Тишева (Български център за джендър изследвания).

Български хелзинкски комитет
София 1504, п.к. 146, тел/факс: (02) 943 48 76
ел. поща: bhc@bghelsinki.org, <http://www.bghelsinki.org>